

212943

DÉVA VÁRA ÉS URADALMA
I. RÁKÓCZY GYÖRGY FEJEDELEM
IDEJÉBEN

*

(1630—1648)

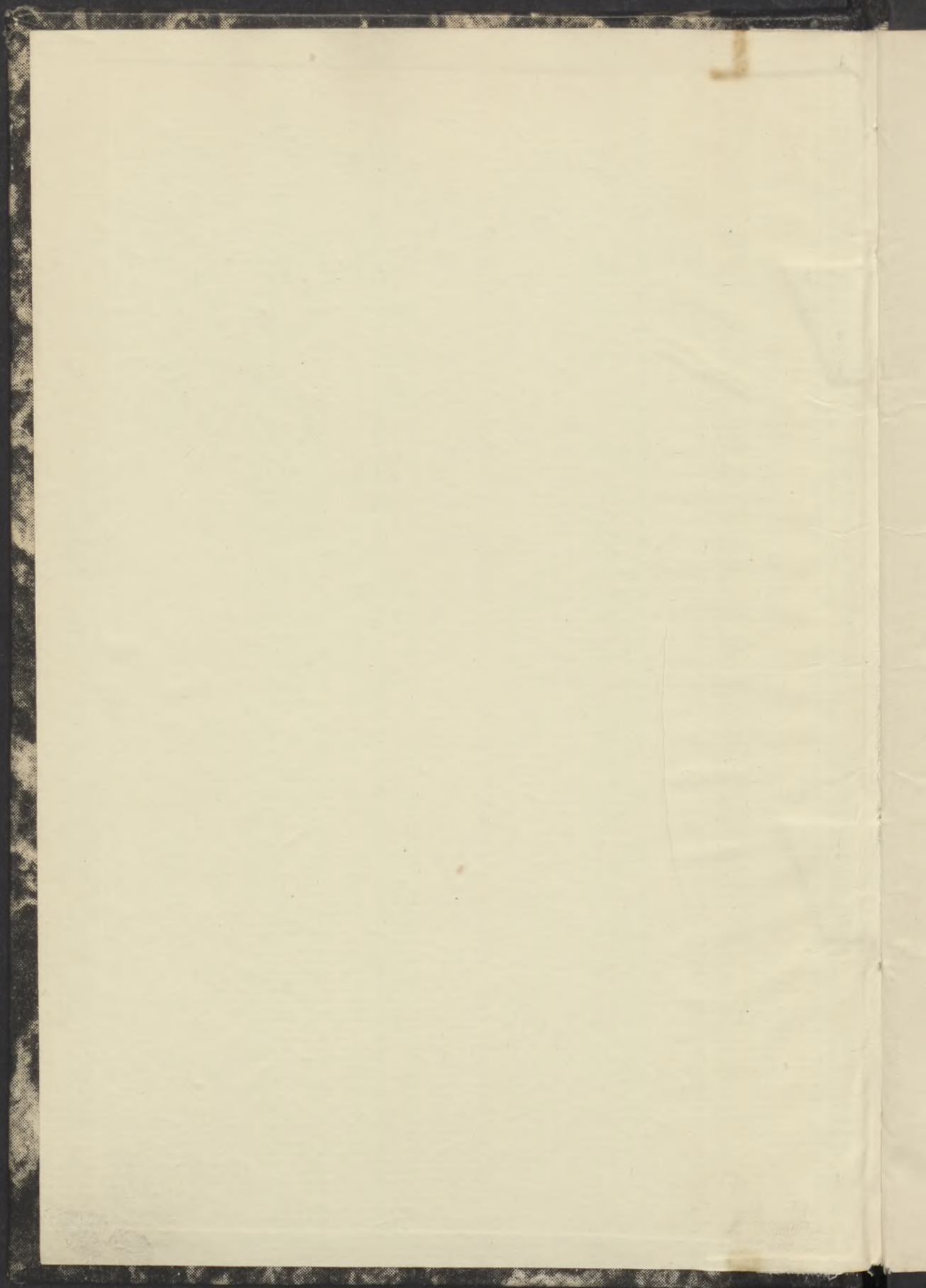
LEVÉLTÁRI KUTATÁSAI ALAPJÁN

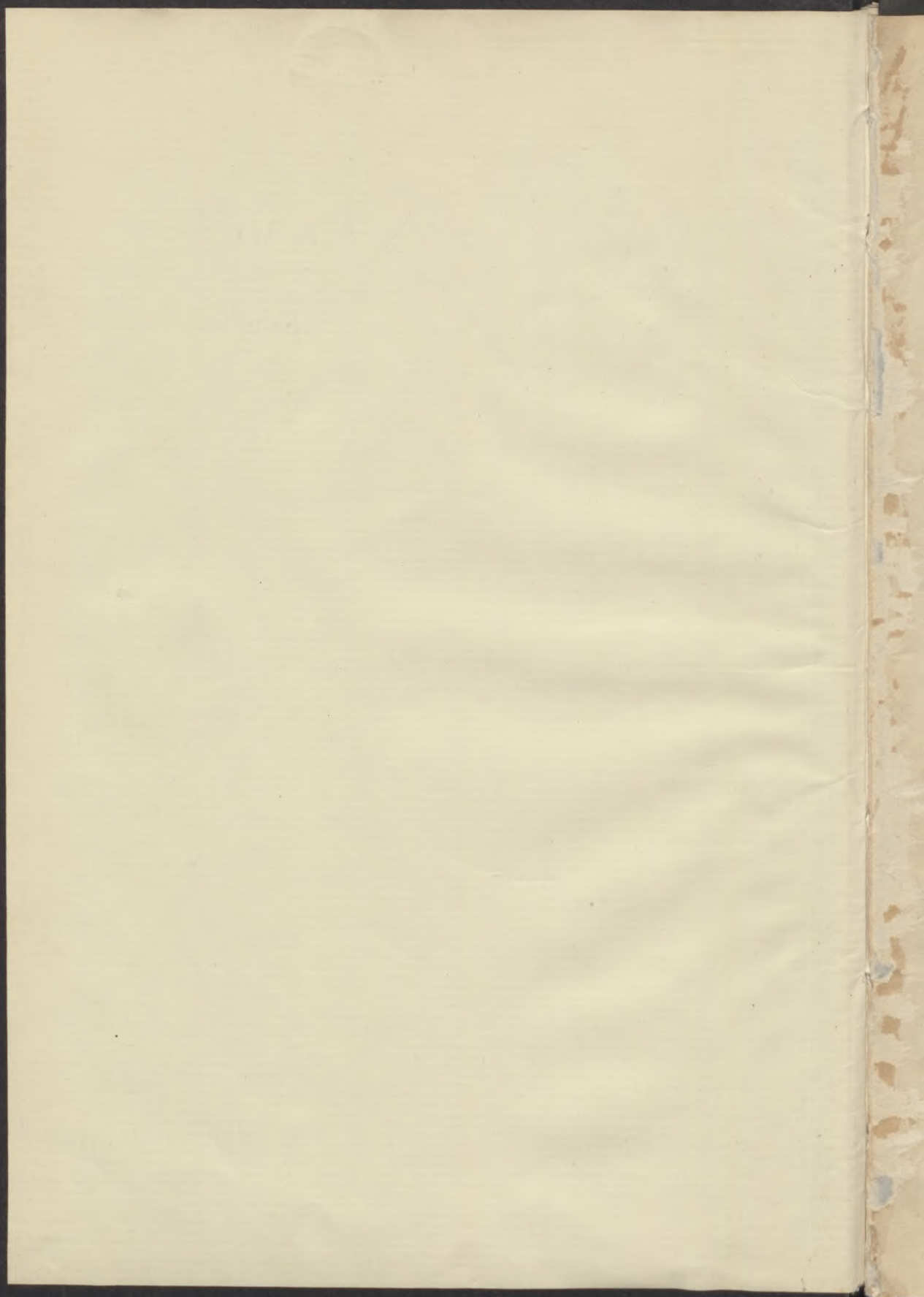
ÍRTA

Dr. VERESS ENDRE

DÉVA
NYOMATOTT HIRSCH ADOLF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1906

DÉVA VÁRA ÉS URADALMA
I. RÁKÓCZY GYÖRGY FEJEDELEM
IDEJÉBEN

*

(1630 — 1648)

LEVÉLTÁRI KUTATÁSAI ALAPJÁN

ÍRTA

Dr. VERESS ENDRE

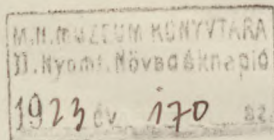

DÉVA
NYOMATOTT HIRSCH ADOLF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1906

Lang. h. 2b
6199

212943

Különlenyomat a «Hunyadmegyei tört. és régészeti társulat» XVI. Évkönyvéből.

Tisztelettel ajánlat Verecu kúria

A mikor I. Rákóczy György 1630 karácsony estéjén elfoglalta Erdélyország fejedelmi székét, Déva vára és uradalma egy asszony: a kaczkias, szép rimaszécsi Széchy Mária kezén volt.¹ Urával, ifjabb Bethlen Istvánnal kapta, s uráról maradt reája, midőn alig ötévi együttélés után, »idejének legkedvesebb virágzó állapotjában« 1632 december 23-ik napján Ecsed várában meghalt. Az ifjú gróf holttestével özvegye s a gyásznép a nagyhéten (1633 márczius 23-ikán) ért Gyulafejevárra, hol másnap: nagy-csütörtökön, az előre megállapított napon a várbeli székesegyházban helyezték örök nyugalomra. Pár nappal reá, húsvét harmadnapján indult aztán apja: id. Bethlen István Dévára, hogy annak birtokába megmaradt másik fiát, Pétert behelyezze²; míg haszonélvezetét élethossziglan biztosítja a fejedelem Széchy Máriának, a ki ezentúl

¹ Ez értekezés anyagát szabad előadásban ismerttettem társulatunk 1905 október 22-ikén Déván tartott jubiláris közgyűlésén.

² A fejedelem sajátkezű naplóföljegyzései szerint az Erdélyi Múzeum 1900. évf. 470. 1. és Kövári László: Erdély építészeti emlékei (Kolozsvár, 1866.) 169. 1.

állandóan a dévai curiában lakott. De habár azt mondá is az özvegy temetésre hivogató levelében, hogy ez a halál »neki szegény gyarló özvegy asszonyi állatnak koporsójáig való keserűségére« esett,¹ nemsokára mégis férjhez ment rozsályi Kun Istvánhoz, kivel 1634 végén, november 21-ikén tartá lakodalmát dévai udvarházában. Ki vehette ezt rossz néven az alig huszonnégy éves fiatal özvegytől, a ki szerelemre vágyott, élni akart és férfi-támaszra szorult, hogy szabaduljon az unalomtól, atyafisága zaklatásaitól² és egyéb gondoktól, az udvarlók seregétől s a világ csúf nyelvétől. Hiszen maga is vallotta, érezte, a mit lakodalmi meghívójában vőlegénye szépen kifejezett, »hogy nem jó az embernek egyedül lenni, hanem igen szükséges, kinek-kinek az emberek közül egy törvény szerint való segítő házastársának lenni,« miként ezt az isteni gondviselés a teremtés óta elrendelte.³

Csak hogy szerelmében csalódott, új urával nem tudott jól élni s a mire minden nő szívnek joga van: a szeretetre és becsülésre, nem találta meg benne. Jól tudta, hogy ennek válás lesz a vége, de katonás lelke nem riadt vissza a nehézségektől, s midőn látta, hogy ura mind rosszabbul bánik vele, okul adván, hogy a rozsályi szállást és konyhát nem szenvedheti, hirtelen elhatározással lóháton Dévára szaladt, hogy azontúl a »várhegy alatt való szép udvarházában« lakják. Hiába hivogatta innen haza ura, az elhagyott Kun István, a szegény asszony hajthatatlan maradt és hites ura sértegető leveleire utóbb már nem is felelt. Bosszúságában ekkor arra határozta el magát, hogy erőszakkal szerzi vissza makacs nejét s így esett, hogy 1637 februárius elején⁴ harmadfél száz lovassal éjnek idején ráütött a dévai curiára, döngetni kezdvén tölgyfa-kapuját. De a szokatlan zajra talpra állt az egész

¹ Széchy Mária Ecsed várában 1633 márczius 2-ikán kelt meghívóját kiadta Szilágyi Sándor: Gróf Kuun Géza maros-németi levéltára (Budapest, 1887.) 45. l.

² Így tiltakozik pl. egykori apósa, id. Bethlen István ellen 1640 július 12-én a gyulafejevári káptalan előtt, hogy bábolnai jószágára vele hátrányos egyezséget kötött; kiadva Schmidt Vilmos: Die Stamburg der Hunyader in Siebenbürgen (Nagyszeben, 1865.) 103. l.

³ Rosályi Kun István 1634 október 18-ikán kelt meghívóját ld. Szilágyi Sándor id. m. 46. l.

⁴ Az esemény idejét Acsády Ignác állapítja meg »Széchy Mária« életrajza (Budapest, 1885.) 65. l.

udvar, Széchy Mária pedig »háza ablakán az lugasos kertre, onnan vár útjára nyíló egy kis ajtón . . . az várba szaladott« szolgálival és cselédjeivel, s onnan »öreg lövőszerszámokkal,« puskákkal és ágyukkal¹ üzte el házából a garázda férjet.² A csúfos kudarcot vallott férj szégyenszemre vonult el, de tehetetlen dühében előbb tönkre tett mindent, a mi keze ügyébe akadt, úgy hogy még a gyümölcsfákat sem kimélte.

Ura vad pusztítását Széchy Mária 70,000 forintra tette egy hivatalos íratában, s ez az adat fogalmat nyújthat a dévai uradalom nagyságáról is. Hisz Jófőig (a mai Dobráig) és Déva körül a míg a szem ellát, 38 falu és rész-jószág tartozott a várhoz,³ melynek birtokáért mindig megindult a hajsza, valahányszor régi tulajdonosa meghalt, s a vár urat cserélt. Mert mint kincstári jószágot ő is csak élethossziglan birta, mint akár Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony, húsz esztendővel előbb.⁴ Ezt is inkább a fejedelem kegyének, mint a jognak köszönhette, miután az elhalt testvér porlekedő öcscsét: Bethlen Pétert a fejedelem úgy békéltetvé meg Kun Istvánnéval, hogy Hunyad és Bábolna birtokát elvevé tőle s csak Dévát hagyta az asszony kezén.⁵ Sok évi torzsalkodás után maga Rákóczy György is itt, a dévai curiában békült ki hadaival Boros-Jenő alól Kőrösbányán és a Kajánon át jőve, november közepén apjával, Bethlen István egykori fejedelemmel s Hunyad-

¹ Sok azonban a várban nem lehetett, mert javarészt a fejedelem előzőleg, 1635-ben elvitette Sárospatakra és Ledniczére; Kraus György: Siebenbürgische Chronik I. k. (Bécs, 1862.) 118. l.

² Szalárdi János Siralmas magyar krónikája 92. l.

³ Az 1650-iki kincstári összeírás szerint a dévai uradalomhoz az alábbi »controversia nélkül való fiscalis jószágok« tartoztak: Déva városa, Szántóhalom, Szent-Andrási portio, Asszú-Almás, Kersest, Popest, Nagy-Muncsel, Kis-Muncsel, Bretefién, Kaján, Kozolya, Herepen, Veczel, Aranyos, Völcses, Jófű városa, Gerend (Hunyadban), László-Bregy, Szász-Disor, Mihalyesd, Alsó-Laposnyak, Felső-Laposnyak, Sztancsest, Pláj, Radulest, Fagyatsen, Sztregonia, Felső-Prasznyak, Alsó-Prasznyak, Roskány, Bánk; *praedia*: Sziliste, Dragie, Kozest, Tej, Bukurie, Lesesd, Sesz és Korom. (Az Erdélyi országgyűlési emlékek XI. k. 109—110. l.)

⁴ Bethlen Gáborné, Károlyi Zsuzsánna fejedelemasszony birtokai jegyzékét ld. a »Történelmi Tár« 1881. évf. 200. l. és a gróf Károlyi család oklevéltára IV. k. 60—64. és 94—99. l.

⁵ Öreg Bethlen István levele 1636 márczius 17-ikéről, az Erdélyi országgyűlési emlékek IX. k. 492. l.

vármegye örökös főispánjával, úgy, hogy az most utána bántatlanul mehetett haza maros-illyei birtokára.¹

Nem is látta többé ezután a dévai udvarház a fejedelmet, a míg az Kun Istvánné kezén volt!² Mert a dévai vár közel esett Fejérvárhoz,³ s ha egyéb nem, még a szél is elvihette az udvarba Széchy Mária kalandos életének hírét. A vallásos, komoly, szigorú fejedelem pedig még — egyébként ártatlan — pajkosságait sem szerette, melyekről az egész megye beszélt;⁴ még kevésbbé hunyhatott hát szemet egyéb magaviseletére. Holott szegény asszonytán maga sem tudta, miként vált oly könnyűvérűvé Bethlen István hűséges hitvese; de talán könnyíti róla való vélekedésünk súlyát annak tudata, mennyit szenvedett ez a szegény magára maradt szép asszony, s mennyi csapást, megaláztatást és mellőzést kelle túrnie, mióta első ura, az ifjú gróf örökre behunyta szemét. »Déva várának szabados ura-asszonya«-ként szokta magát leveleiben aláírni,⁵ büszkén és szabadon, mint a kinek senki sem parancsol. De mily szívesen lemondott volna e címéről és gazdagságáról cserében — a fejedelem becsüléséért, s egy kis meghívóért az udvari multságokra, melyek bizony farsang idején nélküle folytak vígan a fejérvári palotában! Érthető, hogy fájt neki e mellőztetés, bár rászolgált életmódjával, s ha kárpótlásul tovább tartott a víg

¹ Szilágyi Sándor szerint, ugyanott a 246. lapon, Rákóczy György 1636 november 20-ikán ebéd után indult seregével Déváról Szászvárosra; a Török-magyarkori Államokmánytár II. k. 458. l.

² Malomvízen és Barcsán találjuk azonban: 1638 június 4. és 11-ike közt. (Néhai dr. Ötvös Ágoston »Adatok I. Rákóczy György életéhez« cz. kézirati művében; az Erdélyi Nemzeti Múzeumi Levéltár gr. Kemény József gyűjteményében.) Meg Szászvároson 1639 május 3-án Meggyesi Pál lakodalmán. (Haller Gábor naplójeljegyzése az Erdélyi Történelmi Adatok IV. k. 56. l.)

³ Egykorúak két napi távolságra becsülték az utat; id. gróf Bethlen Miklós ifjúkori élete leírásának (1804-iki kolozsvári magyar kiadása) 109. l.

⁴ Segesvárról, 1637 deczember elsején keltezett levelében pl. ekként ír róla nejének, Lorántfi Zsuzsannának: Az elmúlt héten Kun Istvánné Vinczre ment volt lóháton, két pisztolya feltekerve, szablya az nyeregfülön, béllelt süveg az fejében, abban medaille; előtte két vezeték-ló, azon is pisztolyok, egyetlen-egy asszonyember vagy leány nem volt velle, csak mind férfiak. Többet is írhatnék felőle, de másszorra hagyom. (Szilágyi Sándor: A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése 57. l.)

⁵ Pl, 1638 januárius 8-iki levelében; Acsády id. m. 67. l.

élet a fényes *Magna curia*-ban, ebben a dacznak és sértett női hiúságnak is meg volt a maga része!

A daczot azonban csakhamar magábaszállás, a hívalkodást Istenfélelem, a léhaságot tisztos élet váltá fel, mindenki bámulata. »Széchy Mária szentté lett, nem az elébbi«, írja róla 1640 nyarán Nagy Pál kapitány; »kapuját is bétéve tartják, senki kéretlen oda nem megyen«, mint régebben!¹ Háztartása vezetésében és gazdasága fejlesztésében lelte ezentúl örömét s találta fel önmagát, s hogy a kamara ki ne ürüljön, s a bor el ne fogyjon, arról uradalmi gondviselőjének, Brumár Andrásnak, egy megbízható becsületes oláh embernek kelle gondoskodnia. De Széchy Mária végre beleunt ebbe az életbe is és hogy szabaduljon ez országtól és embereitől, kikben annyira csalódott, — folytonos nógatására és ajánlataira hallgatva — 1640 november 8-ikán eladta Dévát és uradalmát 6000 talléron a fejedelemnek. Kötelezvénye rendjén, s a kor szokása szerint 21 nap múlva át is adta a jószágot a fejedelem biztosainak,² a kik megjelenvén Déván, november 30-án föl is vették az inventariumát.

II.

Déva várának és a dévai curiának e leltára harmadfélszáz esztendő múltán most került elő Hunyadmegye történetére vonatkozó kutatásaim közben. Néhai gróf Kemény József gyűjtő-szenvedélye menté meg számunkra, s hogy mily nagyfontosságú, arról mindenki meggyőződhetik, ha beletekint.³ Jelentősége főleg abban csúcsosodik, hogy dévai várunknak ez *legrégibb* és *hiteles* leírása,⁴ még pedig oly pontos és részletező, hogy belőle jóformán teljesen helyreállíthatjuk romladozó várunk összes részeit, bejárhatjuk névtelen útait, s megnevezhetjük mohos falait és bástyáit, anélkül, hogy idegen neveket örökítenénk meg, illetőleg fognánk rá.

¹ Ld. Nagy Pál 1640 július 20-ikán Déváról írt levelében; oklevél-mellékletünk V/3. sz. a.

² Acsády id. m. 68. l. és Szalárdi krónikája 92. l.

³ Oklevél-mellékletünk I. sz. a. egész terjedelmében közöljük.

⁴ A dévai várról és uradalmáról ugyan már Bethlen Gábor készítettett Mikó Ferencz által egy pontos inventariumot, de ezt nem ismerjük, csak özvegye: Brandenburi Katalin fejedelem-asszony említi 1632 márczius 28-iki levelében; Szilágyi Sándor: Okirattár Strassburg Pál követsége és I. Rákóczy György első diplomaciai összeköttetései történetéhez (Budapest, 1882.) 43. l.

Sétára indulva e becses kalauzzal kezünkben, a *Császárkapuján* át jutunk be a várba. Sajátságos még a neve is, mert hisz ekkor még magyar világ volt Erdélyben, hol a császár nem parancsolt. De talán jelzői név akar lenni pl. Főkapu helyett, mivel a leírás szerint különben is négy szegletre épített kőbástya volt, fölötte ágyú-helylyel, fatornácczal, hozzáépített drabantházzal, melynek őrei gyalogos embernek csak a kapu fióka-ajtáját nyiták ki, magát a kaput pedig csak lovasoknak, szekereknek. Innen délnyugati irányban kőfal nyúlt fel a *Bethlen-bástyáig*, melyre fahídon lehetett jutni. Ám magába a várba az *Alsó kapun* s azontúl a *Felső kapun* át lehet bejutni, mindkettő függő-hidas, vagyis emelcsős lévén, mellettök egy-egy romladozó »hitvány« darabantházzal. A kisebb *tömlöcz* mellett elhaladva érjük a *patantyús*, odább a *vice-porkoláb* házát, majd az erős bolthajtású két ajtós *Nagy tömlöczöt*, hogy azután megpihenjünk a *Tárház* előtt, melynek közelében a szem két *sütő-kemenczét* és egy *Eczetes házát* pillant meg. A vár keleti szegletét a *Szent Tamás bástyája* foglalta el, mellette egy *búzatartó-házacska*, három pincze, meg a vasasház. Ezek közzé esik az *Esővíz kútja* (vagyis a cisterna), mellette egy külön házzal, odább meg a *Pitvar*-ral, s a belőle nyíló szobával. Szemben ezzel, az északi oldal falmentét a pártázott mennyezetű, emeletes *Palota*, s az *Asszony-háza* foglalja el, kívül-fűtő jó mázas kemenczével, s benn ütött-kopott bútortattal. Erre nyílt a *Leányok háza*, s odább az öt drabantház, aztán a *Széntartóház* és a löszerszámot rejtő *Czejtház*, a *Csonkatorony* mellett, majd a *Porkoláb-háza*, külön hozzáragasztott házacskaival. A várudvart orsós folyósók köríték, de a vár zsendelyfödele elsenyvedt, régi, likacsos, mint a házaké, palotáké és öreg-házaké is, annyira nem viseltek rájuk gondot; hisz a palota sarkán ékeskedő óra is régóta nem üt, lévén az is már rég ideje: dajka nélkül és olaj nélkül szűkös!

Kevésbé elhanyagolt állapotban találták a fejedelmi biztosok a várhoz tartozó gazdasági felszerelést. Így az Egregyvizen három kőre járó malmot, melynek vámja »szombat vecsernyétől fogva vasárnap vecsernyéig« ősi szokás szerint a predikátoré, a haltartót s a vizen túl elterülő majorházat, kevés aprómarháival, meg a csúrt, gazdasági szerszámaival.

Külön leltárba foglalták a *curia* vagyonát, pontosan feljegyezve mindent, a mire benne akadtak.

Az olasz fokra kőfallal kerített curia kapuján belépve, s a darabantházacska mellett elhaladva az udvarházhoz értünk, melynek földszintjén, vagyis az *Alsórendház*-ban öt szobát és a kolcsárházat, vagyis lakását találjuk, nem számítván a két pinczét s benne a tömlőczőt. Egész másként nézett ki az emeleti rész, azaz a *Felső rendházak* sora, hová a pincze fölötti orsós, karfás fa-grádicson felmenve egy mennyezetes tornáczról a nagy »ebédlő-palotá«-ba lépünk, melynek festett mennyezete, olasz lábú asztalai, festett bútorai, üveges ablakai, bécsi záros ajtói, mázas kemen-czéje és sok oldalszobája nemcsak a tulajdonos jómódjáról, de izléséről, költséget nem kimélő élni tudásáról is tanuskodik. Széchy Mária e lakosztályán kívül találjuk még a *Keringőházat*, a lugas-kert szélén, odább a *Lábasházakat* és istállókat, a konyha- és sütőházat, lisztraktárt és egyéb gazdasági épületeket, telve-rakva gabonával és abrakkal, télire elrakott élelemmel, zöldséggel, meg gyümölcscsel, jó »asszu-almá«-val, borral és eczettel, vajjal és színmézzel, úgy a mint a ház úrnője fölszerelte, s most mindenestől eladta.

A két istálló között nyílt egy kis »pántos ajtó« a veteményes- és virágos kertre, benne negyven kosárnyi méhessel, s a vetemények számára épült kőbástyával, mellette pedig a szénás kert, két kazalban hatvankét öl szénával, nem számítva a »csűrös kert« gazdagságát, ezernél több kalongya búzájával, vagy a juhok aklát, a mi e gazdaságot még kiegészíté.

Ime nagy vonásokban összefoglalt kivonata annak a hiteles összeírásnak, mely hű tükre Déva vára és curiája 1640-iki állapotának.¹ S a fejedelem nemcsak azt tudta meg belőle, miért is adott ő tulajdonképpen hatezer tallért, hanem egyúttal azt is, mit kell az elhanyagolt váron tataroznia, a Bethlen Gábor ideje óta alaposan tán nem is javított *Magna curián* építenie, hogy lakályosabbá tegye, a vár gazdaságát pedig jövedelmezőbbé, virágzóbbá. Így tavasz-nyíltával mindjárt hozzáfogtak a munkához. Ácsok és pallérok, kőművesek és lakatosok csapatától lett népessé, zajossá a dévai vár és curia, s őszig meg sem állt a munka, hogy a fe-

¹ Kinek a műve e becses összeírás, nem tudjuk, de irálya nagyon emlékeztet Maros-Illye 1640 februárius 1-én kelt leltározására, melyet néhai Konecz József Évkönyvünk X. k. 128—139. l. közölt.

jedelem parancsa foganatba menjen. Ezt mutatják második töredék-leltárunk *új sendelyezés, új szerszámi, új kemencze, új ajtócska* és hasonló kifejezései, meg aztán öreg Rákóczy György gondoskodásáról tanuskodó egyéb adataink. Mert tudjuk, hogy a várbeli épületeket úgy kijavíttatá, hogy azok még a század végén is épségben állottak, gyönyörűségére a városnak, s az országnak, melynek a *dévai torokban* fekvő vár egyik védelmi pontja és erőssége vala, már a fejedelmi korszak legeleje óta. Ilyennek látszik a vár bemutatott *legrégibb* rajzán is,¹ de az egykorú krónikás is följegyezte, hogy a vár napnyugati oldalának védelmére hatalmas kőbástyát építtetett, megújíttatván a vár alatti udvarházat is »nagy szépen«, cserepes födelet rakatván reá, a mi ezidőben ritkább dolog volt. Nagyobb bámulatra ragadta azonban az embereket a fejedelemnek az a merész rendelete, hogy a vár sziklájába *eleven kútat* vágjanak. A nagy munkát »a várnak közép felmenő kerítése táján« el is kezdték, haladtak is vele »majd huszonöt ölig«² s később szerencsésen be is fejezték, a mint erről az egykorú Bethlen Miklós leírásából értesülünk, a ki Déva várában gyakran járt, töltésein sokat ábrándozott — mint emlékirataiban mondja — Bánffy Ágnesről, Barcsay Ákos fejedelem szép fele-

¹ Déva vára és városa déli oldaláról vett e képét Giovanni Morando Visconti olasz mérnök 1699-iki rajzáról rézbe metszette brassói Welzer István. Először »Izabella királyné« cz. munkám (Budapest, 1902.) 217. lapján közöltem. Kicsinyített gyenge rézkarczban megjelent már 1813-ban is, Marienburg Lukács József »Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen« cz. műve II. kötete címlapjául is; de mostani reproductionk valamennyinél jobb.

² Hogy I. Rákóczy György mit tett Déva vára megerősítése és szépítése érdekében, arról Szalárdi János ekként ír id. »Siralmas magyar krónikája« (Pest, 1853.) 239. lapján: Déva várának, hogy a napnyugot felől való nagy hegyek nyakáról majd szintén kapuja elibe, és onnan éjszak felől dél felé aláfördülő derék várújtára láthatnának és lőhetnének, s a ki- s bemenetelbe nagy akadályt is tehetnének, annak orvoslására az ott való kősziklának stilusához képest egy igen temérdek kőfalú bástyát rakatott: és noha a felső várba merő kősziklával kivágott igen nagy és szép s jó italú híves vizet tartó csatornakút, s az alsó kapu előtt is csak közel nagy bő vízzel kifolyó gyönyörűséges folyás volna: mindazáltal a várnak közép felmenő kerítése tájatt, által a kősziklán eleven kútat is vágatni és lyukasztani akarván, egynehány esztendő alatt majd huszonöt ölig alávágatta vala, de ezt félbehagyatta vala. Az vár kősziklája alatt való udvarházat nagy szépen reformáltatta és cserepes héjazat alá vetette vala.

ségéről, s munkájában a várnak oly kitűnő leírását hagyta reánk,¹ a melyet kortársai írataiban sehol sem találunk.²

Mikor minden elkészült, a fejedelem maga is eljött Dévára 1641 december 4-ikén³ egy napra, majd 1642 május hó közepén⁴ újra, hogy meggyőződjék, miként hajtották végre parancsait, s

¹ Bethlen Miklós e leírását «Memoires historiques» cz. műve 1736-iki amsterdami eredeti franczia kiadása I. k. 145—148. lapján olvashatjuk, de minthogy ennek a ritka munkának van egy 1804-iki kolozsvári jó magyar fordítása is, az alábbiakban ennek 142—145. lapjáról közöljük: A dévai vár a legjobb erősség egész Erdélyben, és tán mondhatnám, volt egész Európában a bombiknak feltalálása előtt. Ide mégyen az ember egy lankás hágó úton, mely is vezet toronyformára épített legelső strázsák házához, és a mely mintegy száz embert befogadhat; ezt meghaladván, mégyen az ember egy kőből, vagyis inkább kősziklából (álló) készített hídra, mintegy ötven ölnyi mélységű és hatvan ölnyi szélességű kemény kősziklába bevágott várának keresztül; ezt meghaladván, újra az elsőhöz hasonló strázsaházhoz, onnan mintegy húsz ölnyi boltozaton keresztül menvén, megyen bé az ember a várnak udvarára, melynek is kerülete száz öl; ennek közepében vagyon egy jó nagyocská tó, a lovak és marhák itatására, mely is telik meg az eső és elolvadt hóviz által; de midőn ez nem elégséges, vagyon két kút, jobbra és balra, melyből a víz nagy keréken ökrök által vonatik; ezen kútak igen mélyek, de az italra igen jók; vagyon még ezen kívül egy kis haltartó is, a melyben sok pisztrángok tartatnak; ennek mellette jászoly módjára font ráktartó-hely is; ebben mindenkor sok rák, az ahhoz készített, egybenkötött csomó-fák alatt találhatik, csak egy ilyen csomó fát felemel az ember, és százan-ként találja alatta a rákokat; itt szaporodnak és tápláltnak a majorság oda hányt bélivel, igaz, hogy majd minden nap a vizet változtatni és a jászolyt tisztítani szükséges. Az egész várnak körülléte alatt boltok, üregek vagynak; azon felyül élés-tartó helyek és pajták, az hol az életre minden szükségesek, úgy a marhák és lovak is tartatnak. A négy szegletiben ezen várnak van négy grádits, melyeken a körül lévő folyósóra és a köröskörül levő lak-szobákba, és töltésekre mehetni. Mind ezek oly keményen kőből és kősziklából vagynak alkotva, hogy semmi repedést, egymástól való elválást azokon nem láthatni; a töltés is, a mely ezen egész épületet elfedi, oly ép és erős, mintha csak mostan építettett volna; holott ezen vár emlékezhethetlen időknél előtte építettett.

² Schuster Márton id. munkája 19. lapján kétségbe vonja Bethlennek a várbeli kútaokról szóló leírása valódiságát, azt is mondván, hogy erről más író nem szól, holott azt Bethlen kortársa: Szalárdi id. följegyzése is megerősíti.

³ Az aranyi várból áthajtva, a hol megebédelt; Haller Gábor id. napló-följegyzése 73. l.

⁴ Déváról írt 1642 május 15—16-iki leveleit ld. Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetései történetéhez (Budapest, 1883) 673. l.

milyenné lett a megújított curia, a mióta Széchy Mária kiköltözött belőle. S lakályossága úgy látszik megtetszett neki, mert a következő 1643-ik évben háromszor is fölkeresi, mindig több napot töltvén a curiában, s néha a várban, a hogy olykor leveleit keltezi. Így februárius vége felé jön Dévára¹ majd június közepén a gyógyi fürdőkből egy hétre,² november végén pedig³ újból, szinte három hétig időzvéen benne.⁴ Következő esztendőben kitört hadjáratai miatt azonban annál ritkábban jöhetett át a későbbi években, úgy hogy évenként mindössze elvétve találjuk még Déván: 1645 november végén,⁵ 1646 április 7-ikén,⁶ 1647 márczius elején⁷ öt napig⁸ és 1648 június 12-ikén,⁹ tehát halála előtt négy hónappal, a mi dévai tartózkodásának utolsó nyoma.

Hogy a fejedelem gyakori látogatásának eredménye, a gazda ellenőrző szemének tekintete meglátászott a dévai vár és uradalmának állapotán, az természetes és nyilvánvaló volt. Tanuskodik erről a dévai uradalom 1642-iki termésének jegyzéke,¹⁰ melynek adatai virágzó gazdaságról, föllendült állattenyésztésről beszélnek, hiszen 38 béres-ökör szántotta az uradalom földjeit s húsz tehén

¹ Tanúmányunk végét díszítő aláírását ép 1643 februárius 23-ikán Déváról kelt ama leveléről közöljük, mely a gyulafejevári gróf Battyány-könyvtár kéziratára N5. IV. 4. kötete 352. lapján található.

² A fejedelem 1643 februárius 23-iki és 25-iki leveleit ld. a Magyar-török-kori Államokmánytár III. k. 194. és 196. l. Junius 15 és 23 közti leveleit ugyanott, a 211—213. l.

³ Mert Ötvös Ágoston id. kéziratosa műve szerint már november 29-ikén Déván van, Bábolnáról jöve.

⁴ Rákóczy 1643 deczember 6 és 15-ike közti Déváról írt leveleit ld. Szilágyi id. Levelek és Okiratok cz. m. 748—752. l. Kettő pedig az Erdélyi országgyűlési emlékek X. k. 411. l.

⁵ Déván van 1645 november 25-ikétől kezdve, Ötvös Ágoston adatai nyomán; november 28-iki oklevelét pedig ld. gróf Kemény József «Diplomatarium Transsylvanicum» című kézirati gyűjteménye 18. k. 81. l. az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.

⁶ Ötvös Ágoston műve alapján; 9-ikén írt levele említve Szilágyi Sándor: Okmánytár I. Rákóczy György történetéhez 366. l.

⁷ A fejedelem 1647 márczius 12-ikén Déván írt levelét ld. Szilágyi id. Levelek és Okiratok cz. m. 881. l.

⁸ Ötvös Ágoston kézirati műve szerint 1647 márczius 6-ikán már Déván van.

⁹ Ugyanott, bővebb említés nélkül.

¹⁰ Lásd egész terjedelmében Oklevél-mellékletünk III. sz. a.

teje fogyott el naponta a curiában. De atyai gondoskodását a fejedelem a dévai református templommal is érezte, ha javításra és gyámolításra szorult. Középharangja is tőle való, s az ma is azzal a zsoltár-verssel hívogatja az ódon szentegyház hívőit imádságra, melyet a vallásos fejedelem választott és öntetett reá: Örvendezek, mikor nékem azt mondják: Menjünk el az Úr házába!¹

III.

Úton-útfélen szedegedett adataink mécsvilágával azonban Déva város közállapotait és társadalmi életét is megvilágíthatjuk, hogy tanulmányunkban e keretek se maradjanak pusztán, érintetlenül.²

A ki a XVII-ik század negyvenes éveiben Hunyadvár felől Dévára jött, annak sokkal tágasabb kilátása nyílt a városra és várra, mint akár csak félszázaddal később is, midőn — változott, új viszonyok között — hirtelen építkezés indult meg.

A piacz közepét a város legrégibb épülete: a reformatus templom s fallal körített udvara foglalta el. Vele szemben állott a paplak és iskola, háttérében pedig a *Magna curia*, a Marosig terjedő kertjeivel és gazdasági épületeivel. Két oldalt a várost szőlők kerítették, déli és nyugati irányban, úgy hogy a Felszeg-útcza végén a hegy alja sokkal beljebb esett, mint ma, déli oldal pedig szintén szőlőskertek boríták.³

Déva utczái közül a *Csik-, Felszeg-, Kovács-, Kis-, Magyar-, Malom-, Piacz-, Város-, Venecze- és Zebernyik-útcza* nevét ismerjük ez időből. Legszebb és legúrabb köztük a *Magyar-útcza*, lévén ez legközelebb eső a curiához, melybe lakói a fejedelmi udvar ott tartózkodásakor «udvarlani» bejárogattak. Ebben laktak a módosabb nemes-családok, s itt sorakozott egymás mellett: nemzeti Makray Gergely, érsekújvári Balogh Benedek, Csizsár István

¹ Az 1647-iki harang eredeti latin felíratát lásd Évkönyvünk IX. k. 78. l. A 122. zsoltár ez 1. versét itt Károlyi Gáspár fordításában adjuk.

² Hogy történelmi irodalmunk nagy fejlettsége daczára, mily kevés oklevél- és forráskiadásunk van, azt kivált a monografia-író és a részletek kutatója érzi s tapasztalja szomorúan!

³ Látszik ez Déva bemutatott régi rajzán is, habár ennek rajzolója inkább csak jelezte a város képét, főtörekvése a vár bemutatása lévén.

és Varga István telke,¹ kéméndi Váradi Ferencz, Nagy János, Kőszegi Bálint, Pattantyús János, Kozollyai János főszolgabíró,² Bánfi Miklós, Barczoni István, Daróczi Anna—özvegy Kenderesi Ferenczné háza és nemesi curiája, valami negyven más házzal egyetemben; míg a Piacz-útczában csak borsai Nagy Péter második házáról tudunk, özvegy Dákos Istvánné szomszédságában, a Venecze-útczában pedig dévai Beregszászi János és Mihály nemesi udvarházáról, melyet 1637-ben Nagy Pál uramnak ezer forintot eladtak.³

Hunyadvármegye főispánja régi szokás szerint a hunyadvári kényelmes kastélyban lakván, ez időben Déva legtekintélyesebb embere, mondjuk vezérférfia: épp ez a borsai Nagy Pál vala. Hevesből⁴ került le az Alvidékre, hol már Bethlen Gábor fejedelem alatt karánsebesi és lugosi banként szerepel.⁵ Tisztes hivatal volt akkoriban, melyet a fejedelem még azzal többletelt, hogy 1626-ban udvari hadnagyává tevén megnevesíté s Erdélyországba hívá.⁶ Így telepedik át családotól Dévára, hol ezentúl állandóan lakik. Megbízható, ügyes ember lévén, a fejedelem portai követül is használta (1623 tavaszán)⁷ s nagyrabecsülte utódja: I. Rákóczy György is, a ki fejedelemmé választatásáról épp az ő leveléből

¹ E kettő között volt Balogh háza, melynek 1631 november 12-én Meggyesen kelt fejedelmi beigtató parancsát ld. társulatunk oklevélgyűjteményében.

² Így nevezi magát 1639 május 8-ikán Hosdátton írt jelentésében; ugyanott.

³ Néhai Kun Róbert 1643-iki adatokból vett közlése szerint; Évkönyvünk X. k. 88—89. l.

⁴ Fia: Tamás síriratában olvassuk, hogy őse Egerben született; Bod Péter «Hungarus Tymbaules» cz. m. 86. l.

⁵ Nagy Pál levele Lugosról, 1621 januárius 5-ikén Bethlen István kormányzóhoz, a Történelmi Tár 1882. évf. 439. l.

⁶ Nagy Iván: Magyarország családai 8. k. 78. l. branyicskai előnévvel említi s írja le (kútfő-megnevezés nélkül) czímerét is; de ez hamis leírás, épp úgy, mint a Siebmacher-féle nagy czímertani munka erdélyi kötete 135. tábláján közölt czímerrajz, mert Nagy Pál — mellékelten közölt — eredeti gyűrűpecsétje egy lilimos szív pajzsot tartó egy-fejű sast mutat. Adataink bizonyítják azonban, hogy ez a Nagy Pál azonos a Nagy Iván (80. és 86. lapján) említett dévai és borsai előnevűvel, a mint vegyesen írják még az egykorúak is.

⁷ A Török-magyar-kori államokmánytár I. k. 389. és 394. l. tanúsága szerint 1623 június 15-ikén Nagy Pál még Konstantinápolyban van. Rákóczy György alább idézett 1639-iki adománylevele is mondja, hogy már Bethlen idejében járt Konstantinápolyban. Kőrösi István portai követ meg 1633 szeptember 25-iki je-

értésült legelőbb.¹ Mint a Végeken jó katonává fejlődött embert, udvari gyalogosai főkapitányává nevezte ki, és e minőségében oly kitűnő szolgálatokat tett, hogy a fejedelem (1631 június 23-ikán) megnevesíté egész századát, mely állott 2 hadnagyból, 3 alhadnagyból, 21 tizedesből és 115 közlegényből, közös czímert adván valamennyinek.² S így, midőn az udvarban, illetve fejedelme körében tartózkodott, gyakran asztalához hívta feleségéstől,³ habár Rákóczy György rendesen csak ötöd-hatodmagával szokott étkezni. Bizalmasaként ő is felhasználja legkényesebb ügyeiben. Így mindjárt 1632 nyarán Nándorfejevárra küldé,⁴ egy szép kocsival, előtte való négy lóval, s ennehány öreg kupákkal a feljövő budai vezér számára.⁵ Három év múlva az adót is vele küldé a portára,⁶ kiemelvén útasításában a fejedelem, hogy «teljességgel megnyugován tökéletes, igaz hűségében, hazájához való igaz szeretetiben, industriájában és az portai dolgokban való elegendő experientiájában» küldi Nagy Pált főkövetül, meghagyván neki, hogy Bukarestben üdvözlje nevében a havasalföldi vajdát s úgy menjen követtársával tovább a «török császár kapujára», jó értesüléseket szerezzék jártában mindenütt.⁷

Október 6-ikán indult Nagy Pál uram nehéz útjára és negy-

lentésében írja róla Konstantinápolyból, hogy ott jó híre-neve maradt; Szilágyi Sándor: *Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetései történetéhez* (Budapest, 1883.) 160. l.

¹ Nagy Pál Segesvárról 1630 december 1-én írt levelét lásd az Erdélyi országgyűlési emlékek IX. k. 146. l.

² Közölve az udvari gyalogosok teljes névsorával együtt a kolozsvári *Genealogiai Füzetek* 1904. évf. 139—140. l.

³ Egy 1632-iki naplóból látjuk, hogy április 21-ikétől május 27-ikéig jóformán naponta a fejedelemmel ebédel, vacsorál; a *Történelmi Tár* 1883. évf. 521. l.

⁴ Szalánczi István portai követ említi 1632 október 4-iki jelentésében; Szilágyi Sándor: *Levelek és okiratok* 47. l.

⁵ Rákóczy György 1633 július 21-iki levelében; ugyanott, a 114. l.

⁶ A fejedelem 1635 szeptember 29-én indítja útnak balogi Szénás Péter biharmegyei alispán ország-követével együtt; a *Történelmi Tár* 1891. évf. 183. l. De csak október 6-án kelhetett útra.

⁷ Útasítása fogalmazvány-töredékét ld. gróf Kemény József «*Diplomatarium autographum*» cz. gyűjteményéből kiadva a *Török-magyar-kori államokmánytár* II. k. 275—279. l.

venegy napi törődéssel november 17-ikén ért csak Sztambulba,¹ hol hetekig kelle várnia a szultán bevonulására, folyton alkudozva, veszekedve a kapzsi pasákkal és vezérekkel. Hisz a mérve beadott 10,000 aranyból is visszahánytak 127 darabot, s a míg azt a fejedelem pénzéből nem pótolta, nyugtát sem akartak adni az adóról. Vásárlásaival is sok baja volt, kivált ló-dolgában, mert a melyik csak valamennyire való is, 600—700 talléron tarták,² s nagyon megörült, hogy legalább magának vehetett egy *szeplős, derekas* lovat 372 talléron.³ Alig is várta, hogy szabadúljon dolgaitól, s midőn folytonos sürgetésére nagy lassan elkészíték a fejedelemnek szóló íratot, 1636 februárius harmadik hetében végre hazaindúlhatott Hasszán aga kíséretében.⁴

Hazatérve törökföldről, egy ily követsége jutalmául kap a fejedelemtől 1639 december közepén *nova donatiót* a Csik-, Kovács- és Magyar-útcza közötti nemesi curiájára,⁵ továbbá hat szöllejére: a Királymál, Csíkmál és Telek oldalán, valamint a Magyar-útcza végén, «melyet állandóan patak öntöz», és a vár háta mögötti Vármegye-hegyen, a hogy részint örökölte, részint néhai Beregszászi Istvántól, Hunyadmegye hites notáriusától vette.⁶

Mint bánnak és országos főméltóságnak, Nagy Pálnak is helye volt a *Rendek* közt, kiknek tanácskozásain résztvett az országgyűléseken;⁷ hol sok a jó embere, úgy, hogy Kemény Jánossal a későbbi fejedelemmel komaságba is jutott.⁸ Legjobb barát-

¹ Konstantinápolyból 1635 november 22-ikén írt első jelentését ld. Beke Antal és Barabás Samu: I. Rákóczy György és a porta (Budapest, 1888.) 155—158. l.

² Nagy Pál 1635 december 23-iki jelentésében; ugyanott, a 158—161. l.

³ Szentpáli István jelentése ugyanaznapról; Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok 275. l.

⁴ Konstantinápolyban írt 1636 februárius 13-iki levelét ld. a Történelmi Tár 1884. évf. 312. l.

⁵ Mivel annak régi birtoklevele az adománylevél szavai szerint «in quadam publica conflagratione dicti oppidi Déva» elveszett.

⁶ A fejedelem Kolozsvártt, 1639 december 19-ikén kelt adománylevele szövegét ld. az Országos levéltár erdélyi Liber Regius-a 19. k. 164. l.

⁷ Így írja ő is alá azt az okmányt Szászvároson, 1636 december 1-én, melyben a fejedelem a két Bethlennel kibékült; Erdélyi országgyűlési emlékek IX. k. 580. l.

⁸ Maga nevezi komájának Kemény Jánost, mellékelten közölt 1642-iki levelében.

ságban mégis Bornemisza Pállal, az udvari lovasok főkapitányával élt, kinek minden bűját-baját elpanaszolgatta leveleiben, akárhol tartózkodott,¹ s mindig megszállt nála, ha Dévát útban ejté. Valahogy atyjafia is volt, s barátságuk annál bensőbbé fejlődött, mennél jobban megismerték a világot, s tapasztalták, hogy «kevés embernek vagyon szerencséje az igazmondáshoz», miként magát Nagy Pál kifejezé, s ritka az igazi önzetlen jó barát.

Vallására nézve Nagy Pál kálvinista lehetett, mert különben nem bánt volna (1640 tavaszán) oly szigorúan azzal a lugosi katolikus emberrel, a ki néhány alamizsna-kéregető szegény papnak szállást adott, s nem fenyegette volna meg halállal a lugosiakat, ha ilyesmit mernek továbbra is cselekedni. Az erdélyi katolikus Rendek a bán e szigorúsága miatt a fejedelemhez folyamodtak, de az Nagy Pálnak adott igazat, azt mondván, hogy jogosan járt el, minthogy törvény tiltja: a török hódoltságából bejáró egyházi emberek befogadását. A Rendek erre azt felelték, hogy Nagy Pál még azt is megtiltá, hogy a karánsebesi pap átjárhasson a lugosiakhoz (kiknek katolikus papjuk nem volt) egyházi teendőket végezni, mire a fejedelem (május közepén) orvosolta a sérelmet, hivatkozván arra a jogszabályra, hogy a község olyan papot tarthat, a milyen vallású a lakosság nagyobbik része; de keresztelni vagy nagy-betegek lelki vigasztalására más vallású lelkész is bejárhat.²

Hírben, tekintélyben növekedvén, öt év múlva Nagy Pál uram ismét újabb adományt szerez dévai új kőházára és szőlleire.³ De ezeket már nem sokáig élte túl, mivel a mióta harmadéve a borbély megköpölyözte vala lábát, folytonosan betegeskedett, úgy, hogy Lugosra is nagy-ritkán járhatott ki dévai curiájából, s annyira elsovadt, hogy csak csontja, bőre maradt, miként maga pana-

¹ Levelei közül négyet találtunk meg s közlünk mellékelten, egyet-egyet Meggyesről és Lugosról, kettőt meg Déváról.

² Az Erdélyi országgyűlési emlékek X. k. 291—293. l. Kazy alapján ismertette Pesty Frigyes: Krassó vármegye története II/1. k. 344. l.

³ A Gyulafejervárt 1644 (januárius 9—15 közt kiállított) fejedelmi adománylevéllel Nagy Pál *nova donatiót* kap dévai új kőházára és szőlleire a maga és fia: Pál és Tamás, valamint utódai részére, még nőágon is. — Februárius 7-ikén pedig (Gyula várában keltezve) kapja még a Déva várához tartozott Riskulicza zarándmegyei falut. (Ugyanott, a 21. k. 31. és 48. lapján.)

szolá,¹ folyton halálra gondolva. Anyagi ügyeit is azért rendezé oly lázasan, hogy gyermekeire tisztán hagyja vagyonát. Ezért sürgette a fejedelem fenti adományújitását s rendezte Barcsay Zsigmonddal való dolgát is, magára íratván árkii jószágát azért a pénzeért, melylyel neki tartozott.² És sietése, aggodása nem volt hiábavaló, mert folytonosan betegeskedvén, nemsokára, 1642 június elején dévai curiájában meghalt,³ s utódjául a fejedelem (1644 december 20-án Ónod várában kelt iratával) nagybarcsai Barcsay Ákost nevezte ki lugosi bánná.⁴

Nagy Pálnak feleségétől, Ros Annától Pál és a 17 éves Tamás⁵ nevű fia,⁶ meg egy leánya: Erzsébet maradt hátra, kik aztán úgy összeházasodtak a megye nemes családjaival, hogy a Kendefi, Barcsay, Daniel, Bethlen, Makray, Keresztes, Ráday, Teleki, Naláczy, Thoroczkay és Tholdalagi családok mainapig is mind vérségi összeköttetésben állnak velök.⁷

Ám az Úr szöllejében is jeles emberek működtek Déván I. Rákóczy György idejében. Így fejedelemsége elején Károlyi György predikátor,⁸ ifj. Bethlen István egykori nevelője, s utána

¹ Ld. Déváról írt 1641 szeptember 25-iki és 1642 november 28-iki mellékelt közölt leveleiben.

² Ld. bővebben a gyulafejevári káptalan 1643 október 31-iki mellékelt hiteles kiadványában.

³ Ifj. Rákóczy György 1644 június 10-ikén jelenti apjának Nagy Pál halálát; Pesty Frigyes: Krassó vármegye története II/1. k. 344. l. Maurer János meg ugyanaznap Déváról (közlésében hibásan: Désről!) írja, hogy megakarja várni temetését; Szilágyi Sándor: Levelek és okiratok 781. l.

⁴ Ld. a Liber Regius id. 21. k. 109. l.

⁵ Meghalt t. i. 1676 januárius 8-ikán 49 éves korában; ld. a Genealogiai Füzetek 1904. évf. 77. l.

⁶ Ez később fejezmegyei főispán és erdélyi főkapitány lett; életrajzát megírta gr. Lázár Miklós a Századok 1887. évf. 412—414. l.

⁷ Borsai Nagy Pál családi leszármazási táblája meg van (bár hiányosan) néhai Koncz József közlése szerint: a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár kéziratára 919. sz. a.

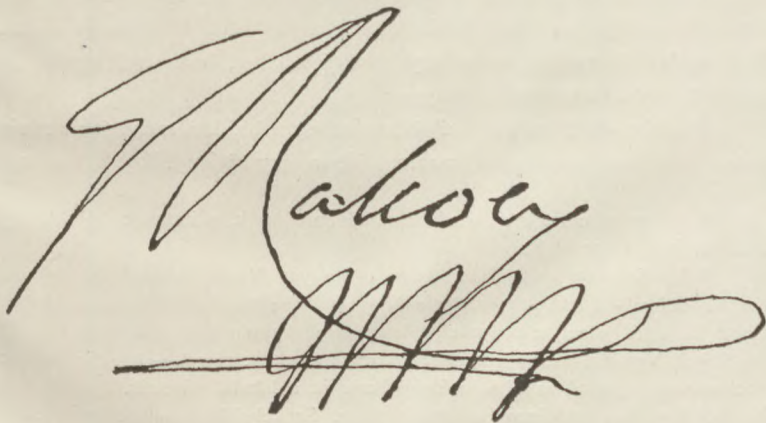
⁸ Nevét a fejedelem Gyulafejevárt, 1631 januárius 10-ikén keltezett ama leveléből tudjuk meg, melylyel megerősíti Barczoni Istvánné, Tordai Lakatos Kata asszony végrendeletét, melyet Déván, 1629 bőjtmás-hónak 18-ik napján tett: Károlyi György dévai praedicator, Beregszászi István hunyadmegyei hűtös notarius, Jónás deák dévai számtartó és más négy nemes-személy előtt. (Az Országos levéltár Liber Regius-a 16. k. 147—149. l.)

(már talán 1632 óta) a németországi és hollandi egyetemekről hazatért Uzoni Boldizsár, 1634 elejétől kezdve egyúttal hunyadmegyei esperes, a ki a maga és felesége: Kecskeméti Zsuzsánna tiszteletes asszony részére a fejedelem látogatásakor, 1643 Keresztelő Szent János napján nemesi curiát kap a Felszegen, érdemei jutalmául.¹ Különben is érdemes, tanult író-ember, s nagy tekintélyű egyházi férfi volt, a ki közel negyedszázadig lelkeszkedett Déván.²

Dr. Veress Endre.

¹ Rákóczy György déva várában, 1643 június 24-ikén kelt adománylevele értelmében Uzoni Boldizsár, Hunyadmegye ref. (orthodox) egyházainak seniora és dévai lelkész (concionator) érdemeiért nemesi curiát kap a Felszeg-útczában, a templom szomszédságában, néhai Barbély Miklósné—Makray Borbára háza és özv. Ersei Jánosné üres telke és néhai Tiszabecsi István telke közt, a maga és felesége: Kecskeméti Zsuzsánna részére 300 magyar forintért inscribálva, a hogy Tiszabecsi Juditától vette vala. (Eredeti bejegyzése ugyanott; a 20. k. 193. l.)

² Zoványi Jenő: Tanulmányok a magyar protestáns egyház és irodalom történetéből (Sárospatak, 1887.) 66—67. l.

A large, stylized handwritten signature in dark ink. The signature is written in a cursive script, with the name 'Rákóczy' clearly visible in the middle. The strokes are fluid and interconnected, typical of 17th-century handwriting.

OKLEVÉL-MELLÉKLET

I.

A dévai vár és curia 1640-iki összeírása.

Inventarium certarum rerum in arce Déva existentium. Anno Domini 1640
dne 30. Novembris noviter factum.

*Császár-kapuja.*¹ Ez a' kapu négy szegletre épített kőbástya, sindellel fedett; kapuja kétfelé nyilik, két sarkán két vaskarika, lakat rajta egy. Ezen kapun egy kis fióka-ajtó² is vagyon, vas-pántjai, sarkai három, vas-szegezője³ egy, lakat is egy, kulcsával együtt. Az kapu felébe egy fagrádics megyen fel egy folyósóra, mely deszkából vagyon, onnan a' kapu feliben egy ajtó-hely, de nincs ajtó rajta. Az kapu felett egy darab álgyúkötel, hetedfél ölnyi. Ezen kapuhoz belől egy darabantház ragasztva, az is kő. Egy hitván kályhas kemence benne, eleit, farát vasra rakták. Egyik első lába is vas. Ajtaja deszkából hitván félszer,⁴ vas sarkja, pántja kettő.

Innét az mely kőfal felnyúl Bethlen-bástyára, azon szintén középen vagyon egy kis áljtó,⁵ pántja, sarka vasból kettő. Retesze s retesz-fője⁶ vasból jó vastag, azon egy kerekded lakat, kulcsával együtt. Által keresztül rajta fa-szegező is vagyon.

Bethlen-bástya. Erre a' bástyára egy fahídon mennek; az sindelezése jó a' bástyának; az kazamatájában egy ajtó nyilik bé, vas sarkja,

¹ Az egyes czímek az eredetiben középre írvák, s itt csak helykimélésből közöljük így, a sor elején.

² E kifejezést nem ismeri sem a Magyar Nyelvtörténeti Szótár, sem a Magyar Oklevél-Szótár, sem pedig a Magyar Tájszótár; de nyilvánvalóan nagyba vágott kis ajtót jelent, a milyeneket templomok kapuin láthatunk.

³ A Nyt. Sz. szerint: *ajtó-szegező*: repagulum, riegel. — De tán inkább az a retesz-vas, a mivel az ajtót átfogják, mielőtt a lakatot ráteszik.

⁴ Egyetlen szótárunkban sincs meg. Székelyföldön a kocsiszínt nevezik *félszer*-nek; de itt így nem értendő.

⁵ A Nyt. Sz. szerint: psevdothyrum, blend-türe.

⁶ A Táj Sz. szerint is az a karikaforma vas, melybe a lakat horgát beleillesztik.

pántja kettő; retesz s reteszfő rajta. Az pinczéjén is egy ajtó, annak is vas sarkja, pántja kettő. Vas retesze reteszfejével együtt. Az bástyába az bástya ajtaja kétfelé nyílik, két-két pánt s sarkok vannak rajtok vasból. Belől vas-szegezője egy, kívül egy reteszfőbe két retesz jár.

Ezen bástya mellett egy ál-ajtó, három hosszú vaspántokon vas sarkakon. Az reteszen békó-lakat vagyon egy. Onnat feljebb menvén az Császár-kapuja felett is vagyon egy ál-ajtó, két vas sarkon, pánton. Vas retesze vagyon, lakat rajta kulcsával.

Vár alsó kapu. Az alsó kapu előtt vagyon egy erkély fából, két kőlábon álló, félszer-ajtaja deszkából. Vas-sarkja, pántja kettő, egy reteszfő rajta. Ez az erkély romladozott állapattal vagyon. Az kapura hídon mennek fel, az híd végére gerenda-fák vannak kapcsolva, hat öreg vas-kapcsokkal és öreg vas-szegekkel, kilenczczel. Emelcsős-kapuja¹ s azon fióka-kapu² is emelcsős, vas sarkja, pántja kettő; három lánczok vannak rajtok, középszerűek. Lakat is három. Belől leveles-kapuja, feljül vas-foglaló rajta; vas-reteszfeje egy. Ezen belől valami hitván drabant-házak vannak, valami rossz ajtók rajtok, hitván kályhás kemenczék is benne.

Vár felső kapu. Az felső kapuban is három láncz s három lakat vagyon, az kis emelcsőjén egy hosszú vas-pánt. Vas-sarka kettő, két vas-karikával összveszorítva. Az kis ajtaján kívül két pánt, belől pedig egy hosszú; vas-sarka kettő. Vas-szegezője egy, reteszfő is egy, vas. Ezen belől drabantház vagyon egy, deszka-ajtaja félszer, vas-sarkja, pántja kettő. Parasztkályhás kemencze benne egy, az elejét egy szál vasra rakták. Azon drabantház alatt kívül egy sóörölő, régi. Egy fakaloda is.

Tömlöcz. Az tömlöczön erős tölgyfa-ajtó vagyon, vas-sarkja, pántja három; retesze, reteszfője vas, egy lakat, rajta kulcsával.

Pattantyús háza. Félszer-ajtaja deszkából, vas-sarkja, pántja kettő; reteszfeje, kiben lánczos retesz jár. Kályhás kemencze benne egy paraszt,³ elől egy szál vas benne. Öveg ablaka, két tányéra megtörődött.

Vice-porkoláb háza. Vice-porkoláb házának ajtaján két vas-pántok és sarkok; belől vas-zárja; kívül reteszével együtt, reteszfeje vas. Két üveg ablak, nyolcz tányér héjjával. Paraszt félszer-asztal egy, padszék kettő, egy nyoszolya.⁴ Paraszt kályhás kemencze egy, az elején egy szál

¹ A Nyt. Sz. szerint: cataracta, falltor, zugbrücke.

² A fióka-ajtó módjára csinált szó.

³ Azaz: közönséges, egyszerű, mindennapi.

⁴ Itt ágy-értelemben használva.

vas. Hat szál deszkából valami polczok. Három paraszt fogas. Ebből kamara-székre¹ egy ajtó nyílik, vas sarkja, pántja kettő.

Nagy tömlöcz. Ennek két erős ajtaja vagyon, mindkettőn két-két vas-pántok, sarkok vannak, azonképpen retesze s reteszfeje vas, egy-egy rajtok. Erős bolthajtással való tömlöcz.

Tárház. Az tárháznak jó erős ajtaja vasas. Négy vas-retesz rajta, s három reteszfő, mivel egyiket kiszakasztották. Egy lakat jó öreg. Belől semmi. Az ablakában hat szál vas vagyon keresztül erősen odacsínálva. Az tárház előtt két rossz szuszék,² azokhoz közel két sütőkemence. Ezekben belől egy drabantház, félszer-ajtaja egy, vas-sarkon, pánton kettőn fakilincse. Paraszt kályhás kemence benne, annak eleiben egy szál vas.

Eczetes-ház. Eczetes-háznak ajtaja két vas-sarkon, pánton. Vas-zárja, vas-fogantyója, zárjának kulcsa. Kályhás kemence benne egy, kívül fűtő. Az ablakában két vas-vessző, keresztül.

Szent Tamás bástyája. Ennek héjazatja³ régi, vigyázóját⁴ nem régen sindelezték. Grádicsa, hídja alkalmas állapattal vannak. Ez előtt az házak kőfalához ragasztva vagyon egy búza-tartó házacska, bikfából csinálva, sindellel fedett.

Mély-pincze. Ennek ajtaja deszkából félszer, két vas-sarkon s pánton; retesze, reteszfejével vas. Lakat hozzá kulcsával.

Közép-pincze. Az közép-pinczéjének is félszer-ajtaja, két vas-sarkja s pántja; retesze s reteszfője vas. Lakat rajta, kulcsával.

Felső-pincze. Hársfából félszer-ajtaja; két hosszú által-erő vas-pántok rajta vas-sarkakon. Vas-retesze, reteszfejével, kulcsával, lakatjával.

Esővíz kútja. Ez a kút deszka-rekeszben vagyon. Ajtaja deszkából, vas-sarkon, pánton kettőn. Vas-retesze egy, reteszfővel. Az vedrén három vas-abroncs; jó vastag vasláncz rajta; az kút gardája⁵ fából vagyon.

Vasasház. Az vasasháznak ajtaja két vas-sarkon, pánton; egy retesz rajta, reteszfejével, kulcsával, lakattal.

Kút felől való ház. Ajtaja kétszeres; zárja, kilincse, fogantyója vas, retesze, reteszfője az szerént. Vas-sarkja, pántja kettő. Mázas ke-

¹ Értsd: árnyékszék.

² Gabona-tartó pad; az Okl. Sz. szerint: Getreidekasten.

³ Értendő: fedele, tetőzete.

⁴ A Tájszótár szerint *vigyázó*: toronyőr; itt tehát a toronyőrben vigyázó drabant helyét jelenti.

⁵ Tehát széle, karimája; Romániában oláhul a *kerítés* neve is: gárd.

mencze benne egy, az elejében egy vas-rúd. Az fal oldalában egy ol-mariom,¹ ajtaja két felé nyíló, két-két vas-sarkon, pántokon. Üveg ablaka kettő, egyik jó, az másik rossz.

Pitvar. Az házak pitvarának ajta[ja] bérlett,² hójagos szegekkel³ verve; vas-sarkja, pántja kettő. Zárja, kulcsa, fogantyója, fordítója mind vas, jók. Régi kályhás-kemencze benne, az eleje egy szál vason. Egyik lába is vas.

Szoba. Az pitvarból nyílik egy ajtó egy házba,⁴ bérlett ajtó, hójagos szegek rajta; vas-pántja, sarkja kettő. Zárja, kulcsa, fogantyója vasból, jók. Küül fűtő mázas-kemencze benne. Innét árnyékszékre nyílik egy ajtó, bérlett. Vas-zárja, szegezője egy-egy vagyon. Ezen szobának üveg-ablaka egy, negyedrésze nem jó semmire, az többinek is négy tányér héjja.

Palota. Az palotának jó bérlett ajtaja ónos, habos szegekkel;⁵ zárja, fogantyója, retesze, reteszfője vas, jók. Vas-sarkja, pántja kettő. Üveg-ablaka négy vagyon. Az elsőnek negyed része igen rossz; az másodiknak 18 tányér héjja; az harmadik ablaknak hatod része igen rossz, egyebütt is két tányér héjjával. Az negyedik ablaknak harmad része rossz, az többi is öt tányér héjjával. Egy pohárszék benne deszkából. Kályha mázas-kemencze egy, küül fűtő. Félser kis asztal egy, pad-szék egy. Az palotából az folyósóra is nyílik egy ajtó, bérlett, fejes szegekkel czifrázott. Zárja, kulcsa, fogantyója vas.

Búza vagyon ezen palotában cub.⁶ N° 56, köles cub. N° 8. Ezen palotának pártázott mennyezete vagyon.

*Asszonyháza.*⁷ Ajtaja bérlett szép ajtó, fejes ónos szegekkel. Vas-pánt, sark kettő; fogantyója vas, zárja is, de kulcsa nincs. Által vagyon deszkával rekesztve, annak félser deszka ajtaja. Két vaspánt s sark rajta, vas-ütközete⁸ kilincs nélkül. Zárjának a' helye vagyon csak, nem régen vonta valaki le. Az ablaka üveg, másfél tányér héjjával, s meg is holpadozott. Az másik üveg-ablakának két tányér héjja vagyon. Félser

¹ Almárium helyett írja így következetesen.

² Bérlett, bérlett helyett használva, mint a székelyek közt ma is.

³ Szótáraink nem ismerik.

⁴ Itt szoba-értelemben, mint Székelyföldön.

⁵ Szótárainkban egyik sincs meg.

⁶ A latin cubulus (köből) rövidítése.

⁷ Ismeretlen kifejezés szótárainkban.

⁸ Ily használatban ismeretlen.

asztal kettő benne; pad, szék is kettő. Egy régi kopott bőr-szék, egy nyoszolya. Küül-fűtő jó mázas kemencze egy. Árnyékszékre nyílik ebből egy ajtó, béllett fejes ónos szegek rajta. Vas-pántja, sarkja kettő; paraszt zárja kulcs nélkül. Az küül-fűtő kemenczének is egy ajtócskája; vas-sarkja, pántja kettő. Vas-szegezőcskéje is vagyon.

*Leányok háza.*¹ Bérlett ajtaja vagyon, két vas-pánton, sarkon. Kilincses zárja kulcs nélkül. Vas-retesze, reteszfeje. Vas fogantyója. Paraszt kályhás kemencze benne, az kemencze eleiben egy szál vas. Két ablakában négy vas-szál vagyon keresztül.

Drabant-ház, első. Ennek ajtaján két vas-sark s pánt. Paraszt kályhás kemencze egy. Üveg ablaka egy, négy tányér héjjával. Két paraszt-szék; ajtaján fél zár.

Drabant-ház, második. Félser-ajtaja, vas sarkja, pántja kettő. Paraszt kályhás kemencze egy. Két pad-szék. Üveg-ablaka, egy tányér héjjával.

Drabant-ház, harmadik. Bérlett ajtaja, vas-sarkja, pántja kettő; vas-fogantyója, vas-zárja, kilincse kulcs és fordító nélkül. Kis mázas kemencze benne, az eleje alatt egy szál vas, egyik lába is vas. Négy pad-szék, félser-asztal egy. Egy üveg-ablak három tányér héjjával.

Drabant-ház, negyedik. Két vas-ajtaja, paraszt-zárja és fogantyója vas. Vas-pántja, sarka kettő; nincs retesze. Kis régi mázas-kemencze egy, az eleji alatt egy szál vas. Pad-szék öt. Egyik ablaka üveg, két tányér héjjával. Az másik ablakának csak negyed része üveg, az is igen rossz.

*Drabant-ház, ötödik.*² Kétszeres ajtaja, de rossz; vas-sarkja, pántja kettő; retesze, reteszfeje vas. Egy rossz kályhás-kemencze, egyik lába vas. Elein, hátulján egy-egy szál vas. Két pad-szék.

Széntartó-ház. Ajtaja kétszeres,³ vas-pántja, sarka kettő; vas-retesze, reteszfeje. Egy kályhás-kemencze, egy pad-szék.

*Czeitház.*⁴ Két ajtaja béllettek, vas-pántok, sarkok kettő-kettő rajtok. Zárjok, kulcsok, fordítójok, fogantyújuk mind vas, jók. Két üveg-ablaka egy tányér héjjával.

Csonka-torony. Az Csonka-toronyban két felé nyíló öreg ajtó⁵ vagyon; feljül két vas-karikával foglalva. Egy reteszfeő vasból, retesze nélkül.

¹ Értsd: cselédház.

² Tévedésből *negyedik* írva.

³ Értelme nincs meg szótárainkban.

⁴ A német Zeughaus-ból lett Cajtház, fegyver-raktár.

⁵ Értendő: nagy ajtó.

Porkoláb-háza. Jó, kétszeres ajtaja, vas-pántja, sarkja kettő; zárja, kilincse, fordítója, kulcsa, fogantyója mind jók, vasból. Mázas kemencze benne egy, az eleiben egy szál vas. Egy olmariom, ajtaján két vas-pántocska, sarkokkal együtt. Két fogas; asztal egy, azon egy hitván szűnyeg; két kárpit, három pad-szék.

Az porkoláb-háza mellett egy kis házacska; ajtaja kétszeres, vas-pántja, sarka kettő. Zárja, kulcsa, fogantyója, retesze, reteszfeje jók. Üveg-ablaka kettő, az egyik igen rossz, az másiknak egy tányér héjja. Paraszt mázas kemencze egy, az eleiben egy szál vas. Ez mellett egy kis konyhácska, béllett ajtaja egy, vas-sarkja, pántja kettő. Zárja, kilincse, kulcsa, fogantyója mind vas. Szakadozott üveg-ablaka.

Az vár udvarának környüllötte orsós folyósók vannak, mind fából; mind grádicsok s mind az folyósó jók. Az várnak sindellel való héjjazatja igen elsenyvedett, megszakadozott, kiváltképpen az paloták és öreg házak felett. Az házak héján¹ szuszékek vannak; három, rosszak.

Liszt vagyon benne cub. N° 47/2. Ennek cub. 21. igen szegénnek, veszettnek mondja lenni az kulcsár.

Óra. Az palota felett szintén az szegleten vagyon egy óra; minden szerszáma meg vagyon; csak dajka nélkül és olaj nélkül szűkös.

Malom. Az vár alatt az Egregy² vizén vagyon egy malom, három kerekű; fából való háza sindellel fedett. Két kerekinek mind köve, vasa s egyéb szerszáma épen és jó módjával vagyon, s most is forog. Mindazáltal az középsőnek alsó kövét igen váslottak mondják. Az harmadik keréknek egyéb minden vasa, szerszáma meg vagyon, csak két kő héjjával vagyon. Garatja, grádicsa, s egyéb épületek az malomházban mind jók, nem régen újították. Félszer-ajtaja fenyődeszkából, vas-pántja, sarkja kettő. Fazárja, fakilincse. Bikfa-deszkából egy szuszék, egy lakat rajta, kulcsával. Négy üres hordó, valami kevés vám-búza cub. N° ³ Az malomháznak sövény-kéménye rossz. Az vámban harmados az molnár. Szombaton vecsernyétől fogva vasárnap vecsernyéig éppen ez vám a' praedicatoré.

Haltartó. Az malomházon túl, az víz mellett egy haltartó, környül boronából felróva. Környül bé vagyon kerítve lészás⁴ sövény kerttel. Fenyőfadeszkából félszer ajtója, vas-pántja, sarkja, kettő. Az haltartóban egy bárka, lakat rajta egy, kulcsostól.

¹ Vagyis: padlásán.

² A *Cserna* régi magyar neve.

³ Helye íratlan, üresen hagyva.

⁴ Ma úgy mondjuk: léczes.

Majorház. Az majorházhoz híd vagyon által az Egregy vizén. Sövényből font lészás kerttel vagyon mind környűl békerítve. Új kapuja, kapubálvánnyal együtt, nincs semmi vas rajta; szegező is fából rajta. Az majorház tölgyfa-boronából rótt ház, szalmával fedett két szoba alatta, egy pitvar, egy kamara. Elől tornácza is vagyon. Szobának, kamarának, pitvarnak ajtai mind parasztok; pántja, sarkja, kilincse, zárja mind fából vannak; egy retesznél s reteszfőnél semmi több vasból nincs rajtok. Az majorházban üres hordó három; hitván felszer-asztal egy. Három szál deszkából valami rossz padszékek. Egy polcz deszkából, egy kályhás kemencze, elein, farán egy-egy szál vas; egyik lába is vékony hosszú vas.

Récze vagyon N° 10, lúd N° 2. Az majorház tornáczában egy túró-sajtó,¹ kisdéd. Az majornak udvarán keresztül vagyon öt ól, egyvégbbe sövényből font, szalmával fedett. Öt ajtócska vagyon rajtok. Két ártány, hízlaltak.

Csűr. Az csűr mind környűl sövénynyel font kerttel² vagyon megerítve, alkalmas lészás kert. Az mely kapuja az major felől vagyon, azon mind sarkok, szegezők, kilincsek csak fából vannak, nincs semmi vas rajta. Négyszegre faragott tölgyfából vagyon az csűr felállítva, mindvégig kétfelől az csűrnek fia³ vagyon, deszka nélkül. Búzahordó-kas kettő. Szórolapát három. Lajtorják asztal mellé való, három. Az udvarház felé nyíló kapuja két felé nyíló kapu, jó, mind a' kapubálványokkal együtt új, sindel alatt. Az kapun vas-sark kettő. Feljül a' kapu-bálványhoz két vas-karikával vagyon foglalva. Vas-retesz egy rajta, reteszfejével együtt. Az öreg kapu mellett való ajtónak vas-sarka egy; feljül a' kapu-bálványhoz vas-karikával vagyon foglalva; fakilincse, ütközetivel.

Inventarium curiae Suae Illustrissimae principalis Celsitudinis domini, domini nostri clementissimi, etc. Devensi ac aliarum rerum mobilium et immobilium ad eandem pertinentium. Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo, die XXX. Novembris, ex benigna commissione Suae Celsitudinis factum.

Az curia kapuja előtt vagyon egy szín, deszkás, zsendelyes, alól-feljül padlások, gyalult deszkával. Három hosszú paraszt padszék benne, béllettek, az zsendelyezése jó.

¹ Ismeretlen kifejezés; értendő így: túró-sajtoló.

² Értendő székeltyesen: kerítéssel.

³ Szótáraink nem ismerik.

Az curia körös-körül olasz fokra kőfallal kerített. Az kapuja kétfelé nyíló, béllett, de régi fejes szegekkel szegezett. Mellette egy béllett bejáró ajtó. Az kapu négy vas-sarkakon jár, vas-retesz; az ajtó két vas-sarkon, pánton; lakat kolcsostól hozzája.

Jobb kézre menvén, az kapun belől vagyon egy drabant-házacska kőből való régi zsendelyezéses. Az ajtaja félszer paraszt, vas-sarkos, pántos, retesz, reteszfős. Vagyon két nyoszolya benne paraszt; egy karos székecske, más hosszú paraszt-szék.

Udvarház.

Alsórendházak. Egy házra nyílik egy béllett paraszt ajtó, retesz. Ebben vagyon két béllett pad-szék; egyik zöld, másik paraszt. Egy hosszú paraszt karosszék, egy egyes paraszt székecske. Egy hosszú asztal láb nélkül s más egy kisebb.

Onnat jobb kézre menvén, más házra nyílik egy béllett paraszt ajtó, vas sarkos, pántos, retesz. Vagyon benne egy belől-fűtő mázos kemencze,¹ vas az elein. Vagyon egy deszkából való rekeszke.² Vagyon két üres hordó is.

Onnat ugyan jobbra menvén egy házban nyílik egy béllett paraszt ajtó, vas-sarkos, pántos. Vagyon egy hosszú béllett paraszt padszék benne.

Azon belül egy házra nyílik egy béllett paraszt ajtó, vas-sarkos, pántos, hitván záros, ütközős, vonítos ajtó.³ Vagyon benne egy paraszt lábos asztal. Egy hitván régi belől-fűtő mázos kemencze, két darab béllett padszék; egyik cifrás. Vagyon két ablaka, egyik hat táblából álló iveges, de romladozott; másik négyből, az ép. Egy dézsa, egy sótartó-edény.

Onnat visszajöven, jobb kézre nyílik egy házra egy béllett paraszt ajtó, vas-sarkos, pántos, paraszt záros, ütközős, kolcsos. Vagyon benne egy régi mázos kemencze, kéményből fűtő.⁴ Vagyon egy nagy ablaka, az felső része iveges, három tábla; egy iveg híjja. Vagyon négy hordó, ketteiben valami aszú-szilva, harmadfél szalonna.

Innet kijöven, vagyon az kolcsár-ház, elől fenyő-deszkából rekesztett. Egy simplex ajtaja, csapó-záros. Két béllett padszék benne, régiek. Egy festett karosszék. Szalonna N° 9, aprólékostól.

¹ Ellentéte a: kívül-fűtős kemenczének.

² Ez a szó: *rekesz* így kicsinyítve másutt nem fordul elő.

³ Milyen ajtó lehetett ez?

⁴ Ez a kemenczék harmadik fajtája.

Pincze. Az pinczében menvén, vagyon két felé nyíló rostélyos-ajtaja, vas-sarkos pántos szegezős. Azon belől az tömlőcz ; vas-vesszőkből az ajtaja, retesze. Ugyanott egy falban rakott almariumocska. Azon belől az pincze ajtaja ; vas-sarkos pántos, reteszes, lakatos, kolcsos, félszer ; az ablakon egy darab vas.

Kis pincze. Vagyon benne két hordó ; egyikben valami kevés borsó, nem igen jó ; másik üres. Négy iveges ablakráma, de romladazottak. Egy szarvas tekenő, egy czövekre csinált polcz, egy régi liu,¹ egy deberke félig túróval. Egy hitván borok-tölteni való pléh-edény, két kis dészsa. Két kis általag, egyikében egres. Két fazékban és egy korsóban valami kevés maradék vaj. Egy hitván tonnácska. Egy deberkében valami kevés sós tárkony, egy régi réz tölcser, egy merő itcze.

Felső rendházak.

Az pinczéből kijöven vagyon az közép rendházakra egy tíz fogú fagrádics, orsós, karfás, régi zsendelyes az feli. Egy tornácra megyen fel. Ez is az tornác elől fa-orsós, rostélyos, padimentomos, deszkás, mennyezetes. Két hosszú béllett paraszt pad-szék benne.

Ez tornáczból bémenvén egy öreg ebédlő-palotára, vagyon egy béllett, festett ajtaja, vas-sarkos, pántos, reteszes, reteszfős. Vagyon két öreg ablaka, egyikén két tábla iveg-ablak, s két deszka, vas-sarkos, pántos tábla. Két régi béllett padszék, egy paraszt asztalláb, két hosszabb ; egy deszkátlan kar vagy rekesz.

Ez ebédlő-palotából bémenvén egy házban, ajtaja béllett, festett, fejes szegekkel szegezett jó záros kilincses, vas-sarkos, pántos. Egy kívül-fűtő, lábakon álló mázos kemence benne. Két béllett pad-szék, egyik zöld, jó, másik romladozott. Két ablaka vagyon ez háznak ; egyikén két iveg-tábla, jó vasrostélyos ; az másik pusztá állapattal vagyon. Képeknek való ráma N° 5.

Onnat alámenvén egy házban egy kis fagrádicson, béllett, vas-sarkos, pántos az ajtaja, paraszt záros. Ebben vagyon egy paraszt béllett pad-szék. Egy pusztá ablaka ; vagyon az ablakban hét szál vastag vasvessző.

Onnat kijöven nyílik egy házra egy béllett, festett, fejes szeges-ajtó zár nélkül. Vas-sarkos, pántos, reteszes, reteszfős, vonítos. Ebben vagyon

¹ Bormérő fatölcser.

egy kéményből-fűtő jó mázos kemencze. Ablaka vasrostélyos. Egy esztergárban metszett¹ olasz asztalláb.

Abból nyílik egy házra egy béllett paraszt zárú vas-sarkos, pántos ajtó. Vagyon benne egy mázos kemencze, az eleit letörték, az vasa az porkoláb házában. Vagyon két pusztá ablaka, vagyon valami hitván vasas ráma rajta. Két béllett paraszt padszék, egy paraszt fogas.

Ezen túl egy kamoraszék. Ajtaja béllett paraszt vas-sarkos, pántos; ablaka vasos.

Az keringő-házakra nyílik egy béllett paraszt ajtó, paraszt záros vas-sarkos, pántos.

Az ebédlő-házon belől való házból valami deszkából való grádicson felmenvén az felső házakban, nyílik egy béllett záros ajtó, vas-sarkos, pántos ütközős, vonítos, kolcsos. Festett mennyezetes az ház. Két festett, béllett padszék benne. Egy festett noszolya. Egy paraszt karosszék, egy olasz lábú paraszt asztal. Egy kis kerek, mázos, belől-fűtő kemencze benne, vasok az elein. Egy négy táblákból álló iveges ablaka, egy tálnér híjja.

Abból az házból nyílik más házra egy festett, béllett festett melljékű ajtó, bécsi záros.² Egy négy táblákból álló iveges ablaka, némely helyen romladozott. Egy kéményből-fűtő mázos kemencze vagyon benne. Egy olasz lábú paraszt asztal, egy paraszt karosszék, egy parasztlábas asztal.

Abból az házból más házban nyílik megint olyan ajtó, béllett, festett bécsi záros, vas-sarkos, pántos, vonítos, ütközős. Vagyon benne egy mázos kívül-fűtő kemencze, három béllett padszék, festett. Két olasz lábas asztal, egy festett noszolya. Festett mennyezetű ez ház is. Vagyon egy kis kamora-szék. Azon háznak egy iveges négy táblákból álló ablaka, másfél iveg híjja.

Ebből egy kis tornácra nyílik egy béllett paraszt ajtó, jó záros, vas-sarkos, pántos, reteszes, ütközős. Az tornác deszkás, zsendelyes. Ebből az tornácból bal kézre nyílik egy béllett, festett ajtó, vas-reteszes, reteszfős, egy más tornácra. Ennek vagyon három ablaka, kettein két tábla, egy iveg tálnér híjján. Vagyon egy közönséges asztal benne, egy viselt bőrös zeszél-szék.³ Innét nyílik alá egy kis grádicsra egy rostélyos ajtó, vas-sarkos, pántos, vasas, reteszes, melyen az kertben szoktanak

¹ Vagyis : esztergályozott.

² Milyen lehetett az ?

³ Idézi az Okl. Sz. is, de hogy mily fajta szék, nem magyarázza meg.

volt alájárni. Jobb kézre nyílik egy kamora-székre egy festett, béllett, záros, fordítós, vonítós, vas-sarkos, pántos ajtó, az melljéke is festett, béllett; azon belől más egy közönséges, vas-sarkos, pántos, vonítós ajtó.

Innét visszajöven, az felső ebédlő-házra nyílik egy béllett, festett, bécsi záros, vas-sarkos, pántos, vonítós, ütközős ajtó, melljéke is festett, béllett. Vagyon ez palotában egy mázos, kéményből-fűtő kemencze. Vagyon 7 béllett, festett padszék; egy hosszú lábas-asztal; egy pohárszék. Három iveges ablaka, négy-négy táblákból álló két tálnér híjja. Vagyon egy kis karosszék. Ez palotából egy tornácra vagy házacsára nyílik egy iveges ablakú ajtó, vasreteszes, két iveg táblás; egy tálnér híjja; másik is romlott.

Ebben az tornácban vagyon egy vas-rostély 14 vesszőkből álló, feljül s alól két rúd vasban. Egy darab hitván paraszt béllett padszék.

Innét más oldal nyári házra nyílik egy béllett, festett, vas-sarkos pántos ajtó. Ennek vagyon három iveges ablaka, épek. Négy-négy táblákból álló. Egy béllett paraszt padszék. Nyílik innét az nagy ebédlő-palotára egy ablakos ajtó félszer vas-reteszes, sarkos, pántos. Ablaka iveges, két táblákból álló, jó.

Keringő ház. Az megírt házakból alájöven, vagyon az keringő-házakra valami rostélyos, deszkás, alól feljül szintén olyan tornác, régi zsendelyes.

Az első, alsó rendházra nyílik egy béllett bécsi régi záros ajtó, vas-sarkos, pántos. Egy kis belől-fűtő paraszt kemencze benne, alatta sütő-kemencze, vas az elein. Két béllett paraszt padszék. Egy olasz asztal-láb; két cseber; egy deberke.

Innét más házban nyílik egy béllett ajtó, vas-sarkos, pántos. Egy paraszt kályhás kemencze benne, vas az elein. Egy béllett paraszt padszék; két üres hordó.

Ugyan alatt vagyon egy ház, béllett, vas-sarkos, pántos ajtaja; abból egy kamora-székre hasonló ajtó.

Innét felmenvén az felső házakban egy fagrádicson, az ajtaja három vas-sarkú, pántú. Fenn az ház előtt régi deszkás-tornác, némely helyen alúl téglás, némely helyen alól feljül deszkával padlolt.

Vagyon fenn egy ház, kinek ajtaja béllett, festett, vas-sarkos, pántos, zár nélkül való. Azon belül egy kamora-székre hasonló ajtó. Puszta ablakai az háznak. Vagyon itt négy-négy darab hitván vadháló, 47 ölnyi. Régi zsendelyezése vagyon ennek az háznak.

Ez házak körül vagyon az lugos-kert. Ebből az kert-szőlőre¹ nyílik egy széles ajtó, romladozott, három vas-sarkon pánton, szegezős fejű.

Az udvarház körül való lugosból kijöven az udvarra, vagyon egy öreg béllett ajtó, vas-sarkos, pántos, paraszt záros, reteszes, reteszfős.

Vagyon az curián egy ásott kút, fagardája régi, kerek, fedél nélkül való, régi vasas veder hosszú lánczon rajta.

Vagyon egy végben egy kőből való gabonás-ház és egy hosszú istálló fedeletlen, csak az kőfalai vadnak. Az menykő miatt égett el. Egyik ablakán vagyon két vas-vessző.

Azon túl más öt részben álló istálló, kő az fundamentoma, ajtó-mellyéki fából. Első része fűrészes-deszkával padlolt, béllett paraszt ajtaja. Két válú benne. Ajtaja vas-sarkos, pántos, vonítós. Hosszan az istállók előtt karfás, deszkátlan tornác; az feli régi zsendelyes az istállónak. Második részének is ajtaja olyan, padlása is. Négy válú vagyon benne. Harmadik is olyan, két válú benne. Negyedik is olyan ajtaja, de nagyobb-részint padlatlan, két válú benne. Előtte két üres hordó. Ötödik része is olyan, mint az negyedik. Ebben vagyon nyolcz üres hordó és három kád.

Lábas házak. Az lábas házak alatt való pinczében vagyon hat kád; hármában sós káposzta vagyon; vagyon egy vékányi foghagyma és egy vékányi mogyoró-hagyma. Ennek az pinczének az ajtaja tölgyfa, vas-sarkos pántos, reteszes, lakatos, kolcsos.

Ez az lábas-ház vagyon kőből rakott lábakra csinálva, gerendákra, kötésekre kővel, mészszel rakott az falai. Két részből álló fagrádicson mennek fel egy hosszú deszkás tornácra, jó zsendelyes az grádics feli. Az tornác gyalult deszkával padlatt. Vagyon az tornácban két béllett paraszt padszék, egyikének egy lába híjja. Egy kis firdő-kád.

Ebből bal kézre menvén, egy házban nyílik egy festett béllett ajtó, vas-sarkos, pántos. Vagyon három pusztá ablaka. Vagyon egy kemencze-alj és egy kis üres átalag.

Ebből más házban nyílik hasonló ajtó, bécsi záros. Három iveges ablaka, három iveg-tálnér híjja. Egy paraszt kályhás belől-fűtő kemencze benne. Egy olasz lábos asztalka; két hosszú béllett paraszt padszék; két paraszt noszolya; egy paraszt karosszék, két darab fogaska.

Innét nyílik egy kamora-székre egy félszer ajtócska, vas-sarkos, pántos. Az kamoraszék két részben vagyon, alól kő, feljül faragott fákból felrótt, zsendelyes.

¹ Ma úgy mondjuk: szőlőkert.

Innét kijöven, vagyon az kőkéményes konyha-pitvar, béllett, vas-sarkos, pántos ajtaja; két pusztá ablaka, egy kőből rakott tűzhely benne.

Innét kijöven, más egy házra nyílik egy béllett, festett, paraszt záros, kolcsos vas-sarkos, pántos ajtó. Ennek két iveges ablaka épek. Vagyon egy belől-fűtő fényes kályhából¹ csinált vas-lábon álló kemencze benne, két darab vas az elein. — Vagyon egy olasz lábos asztal, két noszolya, egyik paraszt, másik gyontáros.² Négy darab béllett paraszt padszék. Két karos paraszt-szék s két egyes székecske³; egyik kar nélkül. És egy paraszt pohárszék. Ebből más házra nyílik hasonló záros ajtó; vagyon három jó iveges ablaka, két tálnér híjján. Két hosszú béllett paraszt padszék benne. Egy paraszt lábos asztal. Egy hitván paraszt kályhás belől-fűtő kemencze benne. Ebből nyílik az feljül említett kamoraszékre egy félszer, vas szegezős, kilincses, vas-sarkos pántos ajtócska.

Ugyan azon házból más házra nyílik hasonló paraszt záros ajtó. Egy töredezett iveges ablaka; három darab béllett paraszt padszék; egy rossz kemencze-alj, vagy tűzhely.

Vagyon ez lábas házak alatt két hosszú faválú, istállóban való, két üres hordó. Nem régen zsendelyezték ez házakat; három részben az fedele.

Konyha és sütő-ház. Az lábas ház mellett vagyon egy végben az konyha és sütőház, kőből rakott, még jó zsendelyes; deszkátlan tornác előtt hosszan. Az konyhára nyílik egy béllett paraszt vas-sarkos, pántos, reteszes, reteszfős, vonitós ajtó. Vagyon az konyhának egy leeresztős vas-sarkos, pántos, reteszes, reteszfős táblája. Egy czövekre csinált asztal benne. Egy kis lábos asztalka; egy kis dézsa.

Az konyha mellett való oldalházra nyílik egy paraszt félszer ajtócska, vas-sarkos, pántos. Ebben vagyon egy olasz lábos asztal. Ez ház deszkával által vagyon rekesztve. Egy üres hordó benne. Vagyon más üres hordó is új, kiben az konyhára vizet hordanak; mellette egy kocsolya.⁴

Az sütő-házra nyílik egy paraszt béllett vas-sarkos, pántos, szegezős ajtó. Vagyon benne egy hosszú, cipó-szakasztó asztal; más kisebb asztal. Két hitván vasfazék, három dagasztó-tekenő; három szita; egy cseber, két üres hordó. Két sütő-kemencze benne. Egyik előtt egy kis

¹ Értendő: kályha-cserepekből.

² Ismeretlen kifejezés így.

³ Milyen lehetett az ilyen egyes székecske?

⁴ Vagyis az a pincze-létra, a min a hordókat szokták leeresztetni.

paraszt-kályhás kemencze, két vas-lábakon álló, két vas az elein. Két darab deszkából való szék, egy hitván pad-szék, két kis vas-sarkos, pántos táblák az ablakain.

Ezen túl az lisztes-házra nyílik egy béllett paraszt-záros, vas-sarkos, pántos, reteszes, reteszfős ajtó. Vagyon itt 14 üres hordó. Vagyon egyikben liszt három köből és egy véka. Vagyon egy hitván szuszékban öt köből liszt. Ennek az háznak két ablakaiban vagyon négy szál vas. Liszt cub. no 8/1.

Vetemínyes, virágos kert. Az vetemínyes virágos kertre, az feljül megírt két istálló között nyílik egy paraszt béllett, záros, vas-sarkos, pántos ajtó. Az curia felől az két istálló oldala vagyon. Egyebbütt sövénykert, lészás, még eltart egy ideig. Vadnak benne valami szilva-, alma- és meggyfák, etc. Egy pusztá pincze. Vagyon egy kis veteményeket tartó kőbástya, zsendelyes. Egy félszer, vas-sarkos pántos, reteszes, reteszfős ajtaja. Vagyon negyven kosár méh benne köpüvel együtt. Előtte egy darab zöld béllett padszék. Vagyon más egy félszer ajtaja is ennek az kertnek, az kert szőlőre nyíló, vas-sarkos pántos retesze és lakatja le vagyon tekerve, de jelen vadnak. Vagyon üres méhkosár köpüstől N° 230.

Item: Vagyon az curia mellett az szénás-kert felől egy vetemínyes kert; elől az kapu felől való része még megállhat, az többit újonnan kell csinálni, rossz. Vagyon egy jégverem benne. Vagyon ez kertnek egy félszer vas-sarkos pántos ajtaja.

Az szénás kert-sövény lészás, alkalmas még. Vagyon benne két kazalban hatvankét öl széna. Vagyon az csüres-kertben három asztag búza, kettei ezidei. Egyikben vagyon kalongya N° 558. Másikban N° 482. Harmadiknak nagyobb része tavalyi, egy darabja penig alól még azelőtti, continentiaját nem tudák. Vagyon búza az várban in granis, az mint az asszonytól¹ Urunk ő Nagysága számára megvötték, cub. N° 50. Vagyon liszt az várban cub. N° 40.² Vagyon alatt az udvarnál asszú-alma cub. N° 2/3, asszu-baraczk cub. N° 2/3, asszú-szilva cub. N° 7/1, nyers alma cub. N° 7, köles az várban cub. N° 8.

Zab, melyet Urunk számára vöttek, vékáját 10 pénzen hét forint ára és 40 pénz ára.

Búza, vékáját 20 pénzre tudván, két forint 40 pénz ára.

¹ T. i. Széchy Mária asszonytól.

² Értendő mindenütt cub. N° a mit helykimelésből nem közlünk, mivel az eredetiben egy más alá írva találhatók.

Juhok. Vagyon öreg juh N° 96. Berbécs N° 16. Az hasa ennek vert.

Borok száma az várban, az mint Urunk ő Nagysága számára megvették, continentiajokkal együtt így következik: Ó bor 52 (hordó.¹) Summa urnarum 1292.² Alatt-való borok (17.³ Summa urnarum) 468.

Tota summa urnarum vini 1760.

Eczetek az várban és alatt jó intézés vagy akózás szerint (11.⁴) Summa urnarum 169.

(Eredetije 12 ívlepon az Erdélyi Nemzeti Múzeumi Levéltár gróf Kemény József-gyűjteménye »Diplomatarium autographum« cz. osztályában.)

II.

A dévai curia második leltára, az 1640-es évek végéről.

Sequitur⁵ inventatio curiae Devensis aedificiorum videlicet victualium, rerumque ac universorum bonorum mobílium instrumentorum ítem; tam íntra, quam extra repertorum.

Az dévai udvarház kapuja előtt vagyon egy régi tornác, ó-sende-lyezés alatt, deszkával béllett, körül karfája; egy béllett ó, fejer padszék benne, alól feljül deszkázással padolva.

Kapuja kétfelé nyíló az udvarháznak, régi épülettel, fejes szegekkel a[nnak] deszkázása, verve, romladozott. Bolthajtása olasz fokos. Az vár és templom felől az curia olasz fokos, kőfallal kerítve. Ezen örög kapun belől reteszes, lakatos, vas-sarkas karikás, mellette bójáró fejes szeggel vert, festékes ajtó, toljó zárjával, lakatjával, vas-sarkas, pántas.

Ez örög kapu mellett jobb kézre szenes házacská baronába rótt kívül mészszel vakolt. Ó, béllett ajtó rajta, famelljékben, vas-sarkas, pántas, reteszfejjével, reteszeivel, lakatjával. Benne egy szekérnyi kovács-szén.

¹ Ez a szó nincs kiírva, mert ekkoriban csupán a számmal jelezték a hordók számát, anélkül, hogy magát a szót kitüntették volna.

² Hogy az egyes hordókban mennyi bort találtak a biztosok, azt külön-külön kiírták, de közlésüket nem találtam elég jellemzőnek, mindössze érdekesség okáért írom ide, hogy a legkisebb hordó 15 akós, a legnagyobb 35 akós volt.

³ A legkisebben 16, a legnagyobbban 39 akóval.

⁴ A legkisebb hordó 8 akós, a legnagyobb húszas.

⁵ Azért így *Sequitur*, mivel e csonka leltár-lap előtti elveszett lapokon más (nem dévai) kincstári jószágok jegyzéke volt fölvéve.

Ó-deszkával padolva, ebben mészfordó-láda is N° 11. Láb s kar nélkül való szék N° 1. Itató cseber 1, méregető sajtár 1, kisebb ó-sajtár 1. Jó sendelyezés alatt ez házacská, kinek az padján hárs-kötél N° 29. Kőfordó apró tekenők N° 9, egy falka¹ hárs, egy falka üszegében való kerék-külő.

Ez mellett kőből rakatt drabantház új sendelyezés alatt, famelljékben, félszer ajtaja, pártázatas, vas-retesze, kívül fejestül, fa-szegezője belől. Előtte czövekeken álló deszka ülő-szék. Ablaki bérakva, két kis darab ablaka, papirossal ragasztva. Szenelő kő-kéményével. Itt egy ó-vider, három vas-abrancscsal; egy köz-ágy noszolya; egy paraszt láda. Rabok lábára való vasok N° 9. Rabok lábán kik vadnak N° 3. Item két darab hitván kötél, egyik vékony, másika temérdek. Egy rongyos lámpás fa, egy padszék tűz előtt való. Tányértartócska egy.

Ugyan ezen ház héán vadász-háló négy darab, szakadozottak; egyik darab, a' ki jobb volna, ulnarum N° 12. Az másik darab ulnarum N° 15¹/₂. Az harmadik ulnarum N° 11. Negyediknek össze veszett, a' ki semmire kellő.

Itt az fal mellett, támasztván vagyon kőfal rakni való mészfordó hordó gradics, temérdek² két szál fában, két szál temérdek deszka szegezve rajta.

Felső paloták alatt való kőházok. Jobb kéz felől szegelet bolt-hajtásos egy bolt. Kőmelljékben zöld festékes béllett ajtó, vas-sarkas pántas zárjával, fordítójával, vas-vonójával, ütközőivel. üveges ablak rajta, négy, négy táblákban álló, tíz üveg tányér héával, kívül kőben eresztett vas-rostély. Az [abla]kok minden új szerszámival, ónos pántjával, sarkakival, fordítójával . . . benne paraszt kályhás új kemencze, egy bontakozott pad[szék] egy ó béllett padszék, hasadazatt, két fejér új asztal, új . . . padimentumazatt. Ebből nyílik bé secessusra béllett új ajtócs[ka,]³ sarkas pántas, famelljékbe, retesz-fejével; ez árnyékszéknek [az ülő]se is új.

Az bolt előtt vagyon egy nagy függő vas-rostély.

Más ugyan ahhoz per omnia hasonló vas-rostély.

1. Ez szegelet-boltból kijöven nyílik bé egy ó-házra egy a[jtó], melljéke faragott kőből szemöldekestől, béllett vas-sarkos, pántos, zár-retesze nélkül. Ablakát pro tempore félig bérakták, padimentama bomlodozott. E ház a nagy pitvar közepette tőkében egy derék ülő, egy vas-

¹ Értsd: csomó.

² Vastag és nagy értelemben használva.

³ Ismeretlen; milyen ajtó lehetett?

vágó, egy fél kéz-fogó,¹ egy elői ütő-verő, egy koh-legyező, a nyele vas. Egy bokor spare,² más is öreg. Egy jó fűvő, lakatosnak való, melyet még Mindszenti³ István adott volt inventariumban; köz-régi padlása ennek.

2. Innen jobb kézre nyílik bé famelljékü ajtó béllett, zár[ja] retesz-fejestől vas-sarkos pántos, nagy öreg ablaka [fa]melljékjével, szemöldökével, faragott kövekből . . .⁴

(Eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeumi Levéltár »Oklevelek törzsgyűjteményé«-ben, dr. Ötvös Ágoston hagyatékából.)

III.

A dévai uradalom 1642-iki termése és állat-állománya.

	Numerus acervorum ⁵	Continet gelimas ⁶
Búza: majorsági és dézmás	25	13588
Rozs	2	154/20
Árpa	3	1516
Zab: majorsági és dézmás	6	1522 ¹ / ₂
Köles	1	130
Len	1	42
Kender	1	70
Lencse	1	—
Borsó	2	—

Sajt és túró N° 500. Színméz urnarum 23.⁷ Magméh in alvearium⁸ urn. 58. Eczet: Continentia vasculorum urn. 180. Szalonna N° 81. Háj —.

Öreg tyúk N° 100. Tyúkfű N° —. Kappan N° 50. Lúd N° 100. Récze N° 32. Indiai⁹ N° 18.

Borjús tehén N° 17. Meddő tehén 2. Tavalyi üsző 2. Ez nyári üsző-borjú 8. Bika 1. Béres ökör 38. Tavalyi ökör-borjú 4. Ez idei ökör-

¹ Szótárainkban nincs meg.

² Mi lehet ez?

³ Irva a következőképpen: Miszti.

⁴ Több nincs, mert csonka; csupán ez az egy lapnyi maradt meg ez érdekes registrumból.

⁵ Acervus = kazal, csomó.

⁶ Gelima = gabona, kéve, kereszt.

⁷ Urna = mázsza; de sokszor s itt is: veder-értelemben használva.

⁸ Alvear = méhkas.

⁹ Azaz: pulyka.

borjú 9. Öreg bial-tehén 4. Öreg bial-ökör 4. Ez idei ökör-borjú 2. Öreg kancza 6. Harmadfű-kancza 3. Harmadfű-csődör 1. Tavalyi csődör 5. Ez idei csődör-csikó 1. Ez idei kancza-csikó 1. Ménló 1.

Ratio ovium: Öreg ellő juh N° 728. Tavalyi miliora¹ 35. Öreg berbécs 104. Ez idei kos-bárány 266. Ez idei nöstén-bárány 382.

Ratio caprarum: Öreg capra N° 199. Öreg czáp² 4. Tavalyi czáp 11. Bak-olló ez idei 32. Nöstén olló 29.

Ratio porcorum: Öreg eme-disznó³ N° 48. Tavalyi eme süldő 58. Öreg kan 4. Öreg ártány 17. Tavalyi ártány süldő 31. Ez idei kan-malacz 32. Ez idei eme-malacz 33.

Ratio foeni: Széna kazal N° 10. Continent orgias⁴ 182. Item kalongya szám 27.

Ratio seminaturne autumnalis: Búzavetés cub. 603/2. Rozsvetés cub. 15. Árpavetés cub. 170.

(A »Történelmi Tár« 1895. évf. 171—195. lapján közölt általános, az összes fejedelmi birtokokról szóló nagy számadás Dévára vonatkozó adataiból összeállítva.)

IV.

A gyulafejérvári káptalan kiadványa a Nagy Pál és Barcsay Zsigmond közti zálogszerződésről.

Gyulafejérvár, 1643 október 31.

Mű Erdélyben fejérvári ecclesia capitulomának conservatoriomában, vagy segrestyében, le-tétett', s helyheztesztett leveleknek, levéli eszközöknek, s egyéb akarmi féle törvényi végezéseknek, és illendő törvény szerint való mandatomoknak, poroncsolatoknak requisitori, fel-keresői, a' fejedelmi méltósággal tündöklő erdélyi fejedelemnek, nekünk kegyelmes urunknak etc. executori. Adjuk emlékezetre ez jelen való levelünkben, hogy mi előttünk személy szerint egyik részről a' Tekintetes és Nagyságos Barcsai Sigmond uram, Közép-Szolnok vármegyének főispánja, másiktól pedig a' Nemzetes dévai Nagy Pál uram, a' mű kegyelmes urunk udvari gyalog vitézinek főkapitánya, és Lugas s Káransebes tartományá-

¹ A fiatal, fejős-bárányt, juhot hívták így.

² Erdélyben ma is használatos oláhos neve a bak-kecskének.

³ Vagyis nöstény-disznó: kocza.

⁴ Orgia: öl, a hogy a szénakazlakat mérni szokták.

nak fő bánja, compareálván, ugyan Barcsai Sigmond uram, minden fiainak, leányinak, bátyjainak, öccseinek, néneinek, húgáinak, közél való rokonságának, és vér-szerint való atyjafiainak, kikre, tudni-illik az alább megírt dolog mind most, mind ezután nézne, tartoznék, avagy tartozhatnék, terheket, és minden-féle nehézségeket magára vévén, és vállalván, először magában eleve való el-rendeléssel, szabad akaratja szerint tulajdon nyelvével, vallást tőn, és ilyen módon beszéle-meg:

Miképpen Ő Nga Hunyad vármegyében levő Árki nevű keresett jószágát, örökségét egészen és éppen ezelőtt való időkben bizonyos okokból, az elébb meg-nevezett Nagy Pál uramnak ezer magyar forintoknak summájába adott, és zálogba vetett volt; most-is immár bizonyos és alkotmányos okokból, erre indítván, de kiváltképpen ebből, hogy ezen Nagy Pál uram sok külömb külömb-féle ő Ngá-hoz mutatott jó-akaratjával ezt érdemelte, és effélét, az ezer forintokon kívül háromszáz és ötven tallérokat-is ő Ngá-nak adott volna, két ezer magyar forintoknak summájába ezen Árki nevű jószágát, annak minden némő hasznaival, és hozzá tartozóival együtt, ugymint: mivelt és miveletlen szántható földeivel, szántó mezeivel, réteivel legelő helyeivel, széna termő mezeivel, erdeivel, berkeivel, hegyeivel, völgyeivel, szőlőivel, és szőlő-termő hegyeivel, vizeivel, folyó vizeivel, réveivel, halas-toival, halászó helyeivel, és vizeinek le-folyásával, malmaival és azoknak helyeivel; közönségesen pedig minden-féle hasznainak, és hozzá tartozó dolgoknak, akarmi névvel nevezendő épségeivel, kik ahhoz igazán (törvény szerint) eleitől fogván tartoznak, azokat, igaz czélokig, és régi határokig, meg-nevezett Nagy Pál uramnak, utánna való örökösseinek, mind fiúi, leányi ágból való maradékinak mindeniknek meg-tartásokra, véle való élésekre, és birásokra, meg-válthatóképpen, és zálognak nevezeti alatt adott, iratott, és zálogba vetett volna; ily okval, és conditionnal mind-azonáltal, hogy ez levelünk írásának napjától fogva tizenöt egész esztendőig, a' feljebb való két ezer magyar forintoknak summáját letévén se válthassa, és ne vehesse vissza Nagy Pál uramtól, és utánna való örökösitől, és akar fiúi akar leányi ágból való maradványitól; elmúlván pedig és el-folyván a' feljebb megírt tizenöt esztendő, és az elébb meg-írt két ezer magyar forintot éppen és egészben nekik meg-adván, mindjárt ezen Barcsai Sigmond uramnak, s ő Nga után való örökösinek, és mindenik, akar fiúi vagy leányi ágból való maradékinak, a' feljebb meg-mondott Hunyad vármegyében lévő azon Árki nevű jószágát, vissza-bocsátani, és kezeiből ki eresztetni tartozzanak. Magára vállalván mindazonáltal ugyan Barcsai Sigmond uram, hogy ezen Nagy Pál

uramot, ő Kegyelmének utánna való örökösit, és mind fiúi s mind leányi ágból való maradékát ezen Árki örökségnek nyugodalmas és békességes birásában, minden törvény szerint kereskedők, prokátorkodók, és perlekedők ellen maga munkáival, gondviselésével, fáradságával és költésivel megoltalmazni, a' feljül való summáig mindenkor kész leszen. Az mint mű előttünk is adá, beírá, zálogosítá, és felvállalá, ez mű levelünknek erőssége és bizonyás-tétele által. Költ negyed napval Szent Simon és Judás apostoloknak innepek után, Ezer hat száz negyven három esztendőben.

Kívül, egykorú kézzel: Nagy Pál adóslevele. *Más kézzel:* Nagy Pálnak adja Barcsai Sigmond Árkit 2000 fl. inscriptioban ad tempus redemptionis. 1643. *Harmadik kézzel:* Idem magyarra fordítva.

Megjegyzés: Ezt az oklevelet főleg azért közöljük, mert az ily kiadványok magyar fordítása ritkaságszámba megy, s a nyelvtörténet hasznát veheti, ha összehasonlítja az ily szerződések ismert latin szövegével.

(Egykorú másolata az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára Gróf Gyulai-Kuun-család levéltárában.)

V.

Borsai Nagy Pál öt levele.

1.

Medgyes, 1638 márczius 4.

Bornemisza Pál udvari főkapitánynak.¹

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint jó akaró uramnak. Áldja meg Isten Kgdet² az új esztendőben³ kívánsága szerint való sok jó szerencsével.

Jó egészsége felől Kgdnek eleget tudakoztam, de senki jobban az mi kgl⁴s urunknál⁴ meg nem tudta mondani. Sok rendbeli itt-lakásit is beszéllette ő Nga Kgdnek, kiváltképen Petneháziné⁵ asszonyomnál. Szívem szerént örültem az Kgd jó egészségének, de ez mellett szomorúságát is értvén Kgdnek, bizon azon mind házam népével együtt eleget búsultunk.⁶

¹ Borosjenei Bornemisza Pál az udvari lovasok főkapitánya s a mezei hadak generális kapitánya volt, míg Nagy Pál az udvari gyalogosoké.

² Ezentúl következetesen így fogjuk közölni rövidítve, miként az alábbi szavakat is: Nagyságod = Ngod; Kegyelmes = kgl^s.

³ Azért fejezi ki így magát, mivel ez évben most ír először neki.

⁴ E szó k-betűje tollában maradt.

⁵ Petneházi Istvánné, Király Anna; a zarándi és aradi főispán özvegye.

⁶ Arra vonatkozik, hogy akkoriban vesztette el egyik gyermekét, és felesége is betegeskedett.

Isten azokból is vigasztalja meg Kegyelmeteket. Ide való állapotok felől Kgdnek írhatom, igen szomorú hírek érkeznek vala ez napokban, de mostan örvendetesebbek. Maurer uram¹ megérkezvén az portáról, beszéli, császár² ugyan az persákra megyen, ide semmi had nem marad, csak hogy az Duna mellett lévő őrző had még ugyan mind helyben vagyon. Mindazáltal az végbeliek is itthon maradának; Havasalfölde felé ha lenne valami hada, de talám nem érkezik rejája. Mostan uram mi az mi kglis urunkkal az berethalmi pusztát járjuk. Fogarasba is megyen ő Nga; talám az innepre³ Fejérvárra megyen. Tudom Kgd talám mostan be nem siet, mivel oly dolgot sem látok, az miért kellene fáradnia Kgdnek; hanem csak az gyűlés előtt valamivel.⁴ Kgdnek, mint uramnak, atyámfiának megszolgálom, írjon egészséges állapotja felől. Ha Kgd szemben lévén Kornis urammal⁵ ő Ngával, ajánlja szolgálatomat ő Ngának, ne feledkezzék el én rólam is jó akaró szolgájáról, sőt ha csak ír is Kgd ő Ngának. Ide be bizony uram igen halogatnak az emberek, ha megmelegszik talán jobban is. Tartsa meg Isten Kgdet jó egészségben és adja Isten Kgdet lássam jó egészségben.

Datum Meggyes, 4. Martii. Anno 1638.

Kegyelmed igaz atyafia, szolgája, míg él

NAGY PÁL mpr.

Külczíme: Ez levél adassék az nemzetes és vitézlő Bornemisza Pál uramnak, nékem jó akaró uramnak, atyámfiának.⁶

2.

Lugos, 1640 márczius 1.

Bornemisza Pál kapitánynak.

Az Kgd levelét vöttem,⁷ melyben írta Kgd, még ez héten Jenőben való mulatását és az zarándvármegyei széknél is meglételét. Mely[re] szívem szerént mennék, de semmi módod abban nincsen; ha mi dolgam

¹ Maurer Mihály főpohárnok, kit a fejedelem 1637 október végén küldött a portára.

² Értendő IV. Murád szultán.

³ Husvétot érti, mely ez évben április 4-ikére esett.

⁴ Ez az országgyűlés Gyulafejevártt április 23-ikán nyílt meg.

⁵ Kornis Zsigmond bihari és zarándi főispánt érti.

⁶ Miként volt atyafia, nincs nyoma, de hogy bizalmas jó barátja volt, mutatja az is, hogy midőn Bornemisza Pál nagybetegen feküdt Fejérváron, 1639 szeptember 12-ikén írt végrendeletébe őt is belefoglalta, kérve, hogy halála esetére támogassa családja tagjait.

⁷ A megszólítást és üdvözlő-formulát itt és a következő levelekben elhagyjuk.

occurálna, uram Kgdet kérem legyen segítséggel. Az mi uram az szegény Vér András állapotját nézi, én Olosz Jakabot elküldöm, nem késeltetem, de szintén itt találkozik mostan Makóra megyen, nem késik meg és menten megyen, költséget is adok néki, adná Isten lenne ott, de én abban igen reméltelen vagyok. Az viza felől elfelejtettem volt írni Kgdnek, nem vett vizát Fiát¹ uram, mivel immár igen késő volt, nem talált; elég kárt valla Fiát uram, mert jámbor felesége meghala ez előtt két héttel, olyat tudom soha sem talál. Az káptalant uram, Borsit hozzám hívtam, mivel az másik keszvényben feküdt; az Kgd jegyzését kezében adtam, fogadá, megírja, de látom kevés embernek vagyon szerencséje az igazmondáshoz. Semmi új dolog nincsen, melyről Kgdet tudósítanám. Kornis uramnak ő Ngának írtam egy levelet, kérem Kgdet iktassa kezéhez. Tartsa meg Isten Kgdet jó egészségben és adja Isten lássuk egymást jó egészségben.

Datum Lugas, 1. Martii. Anno 1640.²

3.

Déva, 1640 július 20.

Bornemisza Pál kapitánynak.

Hogy Kgdet ez ideig levelemmel nem látogattam, ok nem egyéb, hanem Kgd távul léte és sok imez-amaz búsulásom. Szívem szerint igyekezem vala hévízi házamhoz mennem,³ de el nem meheték. Kgd leveléből értém s mind szolgájától, jó egészségét. Annak szívem szerint örülök, kívánom Istentől ez után is azt tartsa meg sok ideig. Én uram mostanság innét el nem megyek, hanem az ő Nga jövetelire talám fel megyek. Akarnám, ha Kgd akkorra ide érkeznek. Én úgy értém ultima Julii leszen az Toldalagi uram⁴ lakodalma. Urunk is oda megyen, onnét jó vissza Fejérvárra. Hogy Kgd megmenekedett adósságától, azt magam is akarom, ez után arra nem leszen gondja Kgdnek, csak Isten éltesse

¹ Teljes neve: Fiát Zsigmond, karánsebesi harminczados és Szörényvár-megyei alispán.

² Az utána jövő befejező üdvözlét és az aláírást következetesen elhagyjuk a többi leveleknél is.

³ Ez a nagy-küküllővármegyei jószág szerzett birtoka volt, s később fia: Tamás is itt halt meg.

⁴ Talán Toldalagi Mihály portai követre vonatkozik, kinek felesége Petky Erzsébet volt.

Kgdet, leszen pénz. Úgy hallom uram én is, kiküldi ő Nga fiát, tudom élet vigad Ibrányi uram,¹ mivel tudom tutor lészen, úrnak is parancsol már, nem csak főembereknek.

Szécsi Mária szentté lött, nem az elébbi. Másképen gondolkodjék Kgd felőle, kapuját is bétéve tartják, senki kéretlen oda nem megyen; tiszta szent, mint az alkoránon² mostan az által az ki hozzá mehetne, de így is talám csak álmában, nincsen az szegén legénnek ott semmi böcsülleti, hanem ha Isten Kgdet ide hozná, talám Kgd erejét ha láthatnám, melyet meg is keritenék.³ Ezeknek utána tartsa meg Isten Kgdet jó egészségben.

Datum Deva, 20. Julii. Anno 1640.

4.

Déva, 1641 szeptember 25.

Bornemisza Pál kapitánynak.

Urunk ő Nga engemet alá bocsátott vala,⁴ de mind ez ideig is el nem meheték, mivel az borbély megköpölyözte vala lábomat, az egyik köpöl helye kiesék, rosszúl vagyok az lábommal, ez héten még talán el sem indulhatok. Tudom elég panaszt hall Kgd Urunktól én rejám, mivel az elmúlt mustrán⁵ sok rút zűr-zavar volt. Kemény János uramnak is eleget panaszolkodott; magamnak nem szól semmit, de az én dolgom mindenképen csak rosszúl vagyon. Itt is valóban veszteget az udvarbíró, azt mondja: *Az ki állhatja állja, az ki nem, menjen ki az városról.* Talám mind ő Nga parancsolatjából vagyon. Csak nemrégén engedte behordani búzámat is, noha megengedte meg lerakatta szekereimről, az juhokat rejája hajtatta, az kalongyát ették benne délelőst, noha ez majd köz volt másokkal is, de az enyimen leginkább annyi búzát ettek, [hog] az kalászssza el-lyukgatta az gyomrokat, mostan erősen hálnak. De ezt ebben hagyom, mivel uram vétett. Lejányomat ez télen, ha Isten engedné, haza akarnám adni. Borom énnékem igen kevés leszen, az váradi udvarbíróval beszéllettem vala, hogy venne én számomra vagy négy bort,⁶

¹ Teljes neve: Ibrányi Mihály.

² Nagy Pál amúgy is rossz írásának következő két szava: *ajn hüron* olvashatatlan, illetve értelmetlen.

³ E rosszúl írt szó olvasása kétes.

⁴ T. i. Lugosra, hol az év nagy részét tölteni szokta.

⁵ Értd: hadiszemlén.

⁶ Ez időben gyakori ez a kifejezés-mód *négy hordó bort* helyett.

talám ott még is inkább megérik, mivel mostan Taraczközi János az udvarbíró.

Kgdnek megiszolgálom, tudom küldi ki szolgáját, jőne erre, hadd adnék valami pénzt, vihetné ki, mivel Kgd szolgálai jőnek-mennek Váradra. Ide úgy vagyon az híre, Urunk alá-jőne, Kgdnek megiszolgálom, ha úgy vagyon, tudósítson az magam állapotja felől is ha mit [tud,] egy avagy két szóval; pennára uram nem bízhatom magamat, mivel az szó sok volna. Nem tudom mikor leszen mód az beszélgetésben, kérem szeretettel Kgdet, ha mikor mód vagyon benne, egy-két szóval legyen mellettem, mivel nincsen senkim [ki]ben bíznom [lehetne] Isten után, melyben mind az által nem kételkedem. Beregszászinak¹ adtam vala uram négy száz forintot, az házát kötötte vala mind feleségestől káptalanban. Az nap elmúlván, még júliusban elfoglaltam vala az házát, azután meghalt az felesége is, azután ugyan oda szállék, mivel másoknak is sokkal adós. Tudom elég szó leszen felőle, örömet akarnám, ha pénzem után enyim lehetne, mivel az másik házban csak két száz forint igazságom vagyon. Holtom után letevén, gyermekimet kivethetik belőle. Isten felhozván, megalkunám velek felőle, mivel az váradi Gazdag János vér benne. Tudom az ott való állapotot, ki egyet, ki mást beszél, sok volna uram az írás, de többel nem terhelem Kgdet. Tartsa meg Isten Kgdet sok esztendeig jó egészségben.

Datum Déva, 25. Septembris. Anno 1641.

5.

Déva, 1642 november 28.

Kemény János fejérvármegyei főispánnak.

Sok időktől fogva uram Kgdet nem láttam, mely nem kevés nehezségemre volt, noha jó akaró uraim által gyakorta értekeztem az Kgd egészsége felől. Tudván azért hogy mostan Kgd Uramnál ő Ngánál legyen, az mint másoktól értem, csak Kgd látogatására küldém szolgálmat Kolozsvárra, mivel úgy értém Advent-vasárnap² Urunk Kolozsvárott lenne.³ Kérem azért igen nagy szeretettel Kgdet, írjon egészsége felől. Magam állapotom felől írhatom Kgdnek, felette igen elbetegesedém. Miólta Görénben voltam Urunkkal, azólta semmi egészségem nem volt. Alá mentem

¹ Beregszászi István Hunyadmegye hites notariusus.

² Ez évben november 30-ikára esett.

³ Ott is volt, már november 27-ike óta.

vala Lugasra, de ott is mind feküdtem, onnét megjöven, mostan is mind fekszem. Úgy elvesztem, hogy immár csak az csontom, bőröm maradott. Soha betegségben így el nem estem. Mit végez el Isten, nem tudom.

Adák uram azt is értésem[re,] hogy Kglmetek széket ülne Fejérvármegyében, melyre szívem szerént mennék, de nyavalyás állapotom miatt semmi úton el nem mehetek. Az hévízi tisztartómat, értém, tiszturamék akarják perlení. Nem tudom, az árulónak mi vétke vagyon, úgy adták értésemre ez elmúlt télen is, Kgd jó akaratját mutatta, elhalasztotta, melyet meg igyekezem szolgálni Kgdnek. Kérem Kgdet, édes komám uram, erről az székről is halaszsa el, mert bizony semmi úton nem engedi betegségem, hogy oda mehessek. Ha Isten annyéra könynyebbit, bémegyek Hévízre, vice-ispán uramat szolgabírák-uramékban oda hívatok. Ha eligazodik dolga, jó, ha peng székre kell menni, ő bánja meg, ha vétke léssen, de félek ha megijed, egy kevés pénzem vagyon nálla, előbb áll véllé. Kgdnek megszolgálom, ha mit cselekeszik érettem. Ha miben kívántatik, édes komám uram, udvarnál is mutassa jó akaratját hozzám. Édes komám uram az Urunk Fejérvárra jövetele felől is tudósítson. Bornemisza Pál uram felől semmit nem hallok, Ha mit értett Kgd felőle, tudósítson, és ha ír, megírhatja nyomorult állapotomat, mivel csak az csontom, bőröm maradt. Tartsa meg Isten Kgdet jó egészségben.

Datum Déva, 28. Novembris. Anno 1642.

Kegyelmednek igaz jó akaró komja, szolgálja, míg él

Nagy Pál
[Signature]

Külczime: Ez levél adassék az Tekéntetes és Nemzetes Kemény János uramnak, etc. Az mi kegyelmes urunknak ő Nagyságának főkomorníkjának, és Fejérvármegyének fő-ispánjának, etc. Nekem jó akaró komám uramnak.

(Valamennyinek mindvégig sajátkezűleg írt eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeumi Levéltár gróf Kemény József-gyűjteménye »Diplomatarium autographum« cz. osztályában.)

